

การพัฒนาที่เหลื่อมล้ำ – ใครตกเป็นเหยื่อ ?

Uneven development – who are victimised?

เชษฐา พวงหัตถ์*

บทคัดย่อ

มีความพยายามที่จะใช้มุมมองแบบมหภาคเพื่ออธิบายว่าอะไรคือสาเหตุของการพัฒนาที่เหลื่อมล้ำหรือความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นทั่วทั้งโลก บรรดานักทฤษฎีทั้งหลายที่ให้ความสำคัญกับระบบโลก โดยเฉพาะ นักทฤษฎีซึ่งสนใจการแข่งขันกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่และนักทฤษฎีซึ่งเขียนเรื่องเกี่ยวกับความเป็นชายขอบทางสังคมอันเป็นผลมาจากกระบวนการของโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ก็ได้นำเสนอมุมมองที่มีประโยชน์ต่อการอธิบายประเด็นปัญหาข้างต้น มุมมองที่ได้ถูกนำเสนอโดยนักทฤษฎีเหล่านี้ล้วนให้ความสำคัญกับประเด็นอันหนึ่งนั่นก็คือ การแพร่ขยายของความสัมพันธ์ทางสังคมแบบทุนนิยมได้กลายเป็นผู้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์อย่างความเหี้ยมโหดด้วยการสังหารประชากรที่ทำการเกษตรและพลังแรงงานจำนวนมาก ในหลายๆประเทศ ในหลายๆภูมิภาค และในหลายๆเมือง ผลลัพธ์ในทางลบเกิดขึ้น เมื่อการยอมรับวิธีการต่างๆของเศรษฐกิจแนวเสรีนิยมใหม่ได้ทำให้เกิดการแตกสลายขึ้นในสังคมที่ไร้การบริหารจัดการทางการเมือง ในบทความนี้ ผู้เขียนได้พยายามที่จะทำให้ทฤษฎีระดับมหภาคเหล่านี้ “กลับมามีชีวิตชีวา” ในการนำไปใช้อธิบายคนจำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ เหยื่อของความอดอยาก, คนงานในประเทศที่หยุดกระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรม, ชาวนายากจน และคนจนเมือง

คำสำคัญ: ทฤษฎีการพัฒนาที่เหลื่อมล้ำ, ทฤษฎีระบบโลก, การแข่งขันกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่, สถานะการเป็นชายขอบทางสังคม, โลกาภิวัตน์

ABSTRACT

There have been a number of macroscopic attempts to explain why uneven development, or global inequality arises. World system theorists, those interested in the new international division of labour and those who write about social marginality resulting from the process of economic globalization, have all provided valuable insights. All three cohere on one central insight, namely, that the spread of capitalist social relations can act like the grim reaper, cutting a swathe of death through the agricultural populations and labour forces ---in many countries, regions and cities. This negative outcome is likely when the adoption of neoliberal economic practices is disengaged from the nature of society and the form of political governance. In this article, the author have sought to make these general theories “come alive” by discussing four groups ---famine victims, workers in the industrialising countries, peasants and the urban poor.

Keywords: Theories of uneven development, World System Theory, New International Division of Labour, Social Marginality, Globalisation

* อติศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ ปัจจุบันเป็นผู้ทรงคุณวุฒิประจำหลักสูตรความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

บทนำ

โลกาภิวัตน์ (globalisation) มีผลกระทบที่แตกต่างกันต่อภูมิภาคต่างๆของโลก ดังนั้นเรา จำเป็นต้องทำความเข้าใจว่าการพัฒนาที่นำไปสู่ความไม่เท่าเทียมกัน (uneven development) เช่นนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร รวมถึงต้องให้ความสำคัญกับประเด็นเกี่ยวกับวิถีทางที่กลุ่มทางสังคมโดยเฉพาะ 4 กลุ่มได้ถูกทำให้กลายเป็นกลุ่มคนที่เสียเปรียบ หลังจากที่ตัวแบบต่างๆที่เป็นทางเลือกสำหรับการพัฒนา (alternative models) หดหายไปในการนำไปใช้อธิบาย ระบบเศรษฐกิจที่ถูกขับเคลื่อนโดยตลาด (market-driven economies) ได้กลายเป็นระบบที่แพร่ขยายออกไปทั่วทั้งโลกเพียงระบบเดียว (“the only show in town”) ในปัจจุบัน แม้ว่าระบบเศรษฐกิจแบบนี้ประสบความสำเร็จในหลายๆด้าน ทว่าก็ดู เหมือนว่ามันจะทำให้เกิดความแตกต่างกันอย่างมหาศาลในแง่ของรายได้ (income) และโอกาสต่างๆ (opportunities) ทั้งในระดับภายในประเทศและในระดับระหว่างประเทศ หลายคนยอมรับว่าผลที่เกิดขึ้นนี้เป็นเรื่องธรรมชาติหรือหลีกเลี่ยงไม่ได้ “คนจนจะยังคงอยู่กับเราตลอดไป” (“The poor will always be with us.”) เป็นคำพูดที่ได้ยินทั่วไปซึ่งสะท้อนให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ คนที่สูญเสียในการแข่งขันเพื่อความมั่งคั่ง ได้ถูกมองว่าเป็นคนเกียจคร้านหรือบางทีคนเหล่านี้มีความด้อยกว่าทางชีววิทยา บางครั้งคนจนและคนที่ถูกทำให้เสียเปรียบกลับประณามตนเองในการต้องมีชีวิตอยู่ในสภาวะดังกล่าว

แม้ว่าคนจำนวนมากได้ถูกอบรมบ่มสอน (socialized) ให้ยอมรับผลที่เกิดขึ้นว่าเป็นเรื่องของโชคชะตา แต่สำหรับนักสังคมวิทยานั้น ปัญหาที่นอกจากเป็นเรื่องน่าสนใจแล้ว ยังต้องใช้ความพยายามอย่างหนักเพื่อหาคำตอบให้ได้ ทำไมบางคนพ่ายแพ้ แต่บางคนประสบความสำเร็จ? คนที่สูญเสียสามารถพลิกผันสถานะของตนในลำดับขั้นสูงต่ำนี้ได้หรือไม่? มีความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงที่ว่าบางคนประสบความสำเร็จและบางคนพ่ายแพ้หรือไม่? เราสามารถพูดว่าการที่บางคนประสบความสำเร็จเนื่องจากว่าบางคนสูญเสียได้หรือไม่? เมื่อเป็นเช่นนั้นผลประโยชน์ของคนที่ย่ำแย่และมีอำนาจก็คือการอ้างไว้ซึ่งความแตกต่างระหว่างความร่ำรวยกับความยากจนใช่หรือไม่? หรือว่าผลที่เกิดขึ้นมานี้อาจเป็นภัยคุกคามในระยะยาวต่อการอ้างไว้ซึ่งการครอบงำดังกล่าว? เป็นไปได้หรือไม่ว่าผลประโยชน์สูงสุดของคนที่มีอำนาจก็คือการที่คนจนมีโอกาสดังระดับทางสังคมให้สูงขึ้น และมีมาตรฐานชีวิตที่ดีขึ้น? การยกระดับสูงขึ้นทางสังคมเป็นความริเริ่มจากข้างบน ตัวอย่างเช่นด้วยการกระทำอันเปี่ยมเมตตาของบรรดานักการเมืองใช่หรือไม่? ในทางกลับกัน ความสำเร็จดังกล่าวต้องมาจากขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านทางสังคมและการเมืองของคนระดับรากหญ้าเท่านั้น?

ในบทความนี้ ผู้เขียนจะเริ่มต้นด้วยการพิจารณาทฤษฎี 2 ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาที่สร้างความไม่เท่าเทียมกันให้เกิดขึ้น (uneven development) ได้แก่ ทฤษฎีระบบโลก (world system theory) และข้อสังเกตเกี่ยวกับการแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่ (a new international division of labour หรือ NIDL) ที่ได้ถูกนำเสนอในคริสต์ทศวรรษ 1970 หลังจากนั้น เราจะพิจารณาข้อถกเถียงที่ว่าโลกาภิวัตน์ เป็นพลังที่ทำให้เกิดสภาวะของการไร้อำนาจ (powerlessness) และสภาวะของการกลายเป็นชายขอบทางสังคม (social marginality) หรือว่าโลกาภิวัตน์เป็นพลังที่ทำให้เกิดความมั่งคั่ง (wealth) และความสามารถในการหลุดพ้นจากความยากจนของคนจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ? สิ่งที่คุณจะนำมาพิจารณาในบทความนี้ก็คือ การให้ความสำคัญกับบรรดาคนที่ไม่ได้รับประโยชน์จากโลกาภิวัตน์ หรือถ้ามองในแง่ดีก็คือ คนเหล่านี้ยังไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาและโลกาภิวัตน์อยู่ในขณะนี้ ผู้เขียนจะยกตัวอย่างกรณีศึกษาเกี่ยวกับชะตากรรมของกลุ่มทางสังคม 4 กลุ่ม (ซึ่งในความเป็นจริงคงไม่ได้มีเพียงเท่านั้น) ซึ่งถูกทำให้หมดโอกาสในการมีส่วนร่วมของการได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาและโลกาภิวัตน์ ซึ่งได้แก่ เหยื่อของความอดอยาก, กรรมกรในเขตที่ถูกยกเลิกการผลิตด้านอุตสาหกรรม ชวนา ยากจน และคนจนเมือง

ทฤษฎีการพัฒนาที่เหลื่อมล้ำ (Theories of uneven development)

ในส่วนแรกของบทความนี้ ผู้เขียนจะพิจารณาทฤษฎีระบบโลก (world system theory) ซึ่งได้ถูกนำเสนอโดยอิมมานูเอล วอลล์เลอร์สไตน์ (Immanuel Wallerstein) และทฤษฎีว่าการแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่ (a new international

division of labour หรือ NIDL) ซึ่งได้ถูกนำเสนอครั้งแรกโดยนักทฤษฎีสังคมนิยมชาวเยอรมันกลุ่มหนึ่งในคริสต์ทศวรรษ 1970 และคริสต์ทศวรรษ 1980

▪ ทฤษฎีระบบโลก (World system theory)

ในบรรดาทฤษฎีที่ศึกษาเรื่องเดียวกัน ทฤษฎีระบบโลกของวอลเลสเตอร์สทิน (Wallerstein) (Wallerstein 1974, 1976) มีอิทธิพลทางความคิดมากที่สุด ข้อเสนอของวอลเลสเตอร์สทินก็คือว่า ทุนนิยม (capitalism) [ไม่ใช่รัฐ-ชาติทั้งหลาย (nation-states)] ได้สถาปนาระบบโลก (world order) ขึ้นมา เนื่องจากตั้งแต่แรกเริ่ม ทุน (capital) ไม่ได้ให้ความสำคัญกับพรมแดนของชาติ (national borders) แต่อย่างใด และทุนก็ถูกขับเคลื่อนออกสู่ภายนอกเพื่อแสวงหากำไร ระบบโลก (world system) จึงถูกกำหนดโครงสร้างให้ประกอบด้วยชุดของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่างๆ 3 กลุ่มได้แก่ ศูนย์กลาง (core), กึ่งชายขอบ (semi-periphery) และชายขอบที่อยู่ในสถานะพึ่งพิง (*dependent periphery*) กึ่งชายขอบมีลักษณะที่ไม่ได้เป็นทั้งประเทศที่ก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีหรือร่ำรวยแบบกลุ่มประเทศศูนย์กลางและไม่ได้มีลักษณะพึ่งพิงแบบกลุ่มประเทศชายขอบ อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นกันชน (buffer) ระหว่างกลุ่มประเทศศูนย์กลางและกลุ่มประเทศชายขอบ ซึ่งส่งผลทำให้ศักยภาพของการต่อต้านการครอบงำของทุนจากศูนย์กลาง (core capital) ต้องถูกทำให้แบ่งสลาย

การกำหนดให้บางประเทศอยู่ในสถานะของกึ่งชายขอบในลำดับขั้นสูงต่ำแบบนี้ ไม่ได้มีลักษณะที่แน่นอนตายตัว ดังนั้น การเคลื่อนย้ายสถานะระหว่างทั้ง 3 กลุ่มนี้จึงเกิดขึ้นได้ –ดังเช่นกรณีของญี่ปุ่น ซึ่งมีประสบการณ์ของการเปลี่ยนสถานะจากชายขอบ เมื่อก่อนคริสต์ทศวรรษ 1870 ไปอยู่ในสถานะที่เป็นรองในกลุ่มประเทศศูนย์กลางเมื่อคริสต์ทศวรรษ 1970 การเคลื่อนตัวจากชายขอบไปสู่ศูนย์กลาง ไม่ใช่เรื่องที่ทำได้ง่ายๆ เนื่องจากว่าประเทศศูนย์กลางซึ่งมีบทบาทครอบงำยังคงสามารถใช้การควบคุมของตนเพื่อคงไว้ซึ่งการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกัน (unequal exchange) กล่าวให้ง่ายขึ้นก็คือว่า ประเทศศูนย์กลางซึ่งครอบงำในระบบโลกแบบนี้ยังคงผูกขาดควบคุมด้านเทคโนโลยีและตลาดเพื่อปีบราคาประเทศผู้ผลิตสินค้าและบริการที่ส่งเข้ามาในกลุ่มประเทศของตนให้ต่ำลงอย่างมาก และในทางกลับกันก็ขายสินค้าและบริการของตนที่ส่งเข้าไปในกลุ่มประเทศชายขอบด้วยราคาสูงลิ่ว

อย่างไรก็ดี หากเราลองค่อยๆ พิจารณาในระดับโลกทั้งหมด ก็จะเห็นว่าทุนนิยมได้สถาปนา เศรษฐกิจโลกที่มีลักษณะบูรณาการมากขึ้น โดยเศรษฐกิจโลกถูกครอบงำโดยตรรกะของกำไรและตลาด (logic of profit and the market) เมื่อเป็นเช่นนี้ ผลที่ตามมาก็คือการทำให้คนจำนวนหนึ่งถูกกีดแยกจนแตกกระเด็นออกไปอยู่เป็นชายขอบ คนเหล่านี้ได้ถูกทำให้ไร้สมบัติและยากจน สาเหตุหลักมาจากการแบ่งงานกันทำในโลก (world division of labour) ที่มีความซับซ้อนมากขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาซึ่งวางพื้นฐานอยู่บนกระบวนการ 2 กระบวนการที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดคือ (1) การเข้าไปผูกโยงของประเทศต่างๆ จำนวนมากขึ้นในตลาดโลก (global market) ในฐานะของการถูกกำหนดให้เป็นผู้ซื้อและผู้ขายสินค้าต่างๆ ตัวอย่างเช่น แร่ พืชพันธุ์ธัญญาหารเขตร้อน สินค้าอุตสาหกรรม รวมตลอดถึงเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า (2) แนวโน้มของทุนที่จะแสวงหากำไรให้ได้มากที่สุดด้วยการใช้ความได้เปรียบทางเศรษฐกิจทุกรูปแบบ นั้นได้ถูกกำหนดโดยประเทศใดประเทศหนึ่งด้วยการครอบงำรูปแบบต่างๆ ของกระบวนการแรงงานและความสัมพันธ์ทางชนชั้น (forms of labour process and class relations) ตัวอย่างเช่น ถ้าหากยังมีทาส (slaves) ไพร่ที่ดิน (serfs) ชาวนาที่เช่าที่ดินทำกินโดยจ่ายผลผลิตส่วนหนึ่งเป็นค่าเช่า (sharecroppers) ชาวนาที่เช่าที่ดินโดยจ่ายเงินเป็นค่าเช่า (tenant farmers) หรือแรงงานไร้ที่ดิน (landless labours) อยู่ ทุนนิยม (capitalism) ก็จะสามารถปรับตัวเข้าหาหรือคงไว้ซึ่งรูปแบบของการขูดรีดทางสังคมได้ (social exploitation) (Cohen 1987)

หากพิจารณาตามนี้ ข้อเสนอของวอลเลสเตอร์สทินก็คือ ระบบทุนนิยมโลก (world capitalist system) ได้ถูกขับเคลื่อนโดยตรรกะของการสะสมทุนของตัวเอง (its own logic of accumulation) รวมตลอดถึงทำหน้าที่ปกป้องและขยายธรรมชาติความเป็นทุนนิยมของมันให้ครอบคลุมอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งยังปกป้องผลประโยชน์โดยเฉพาะของบรรดา

ตัวแสดงที่มีบทบาทนำในระดับโลก ระบบทุนนิยมจะสร้างระบบที่มีความเป็นหนึ่งเดียวขึ้นมา ในระดับการเมือง ระบบทุนนิยมมีลักษณะพหุ (pluralistic) ขณะที่ในระดับสังคมนั้น ระบบทุนนิยมโลกจะทำให้เกิดความยากจนและความรุ่งเรืองไขว้กันไปมาอย่างสุดโต่ง พร้อมทั้งยังมีคนอีกจำนวนหนึ่งซึ่งมีสถานะอยู่ตรงกลางของทั้งสองขั้วนี้

ทฤษฎีระบบโลกได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรง โดยเฉพาะข้อเสนอของวอลเล่อร์สทินในประเด็นเรื่องการให้ความสนใจน้อยมากกับมิติทางการเมืองของอำนาจ (the political dimensions of power) ตัวอย่างเช่น เบอ์เกสัน (Bergeson 1990: 70-5) ได้แย้งว่าบทบาทของอำนาจทางการเมือง (political power) มีความสำคัญอย่างมากในการอธิบายรากเหง้าและการขยายอิทธิพลของทุนนิยม เบอ์เกสันเชื่อว่า การพิชิตเมืองขึ้นและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองที่มีอยู่เดิมต่างหากที่ช่วยให้บรรดาประเทศอาณานิคมสามารถกำหนดรูปแบบต่างๆของการบังคับแรงงานและเงื่อนไขทางการเมืองที่ไม่เท่าเทียมกัน ในลักษณะของการพึ่งพิง (dependency) มิใช่เรื่องของความสามารถในการดูดซับตลาดท้องถิ่นที่ดำรงอยู่ก่อนอย่างมั่นคงเข้ามามีความสัมพันธ์กับระบบการแบ่งงานกันทำระดับโลก แม้ว่าจะมีอคติเอนเอียงไปให้ความสำคัญอย่างมากกับระดับของเศรษฐกิจ แต่ทฤษฎีระบบโลกก็มีข้อดีหลายอย่างสำหรับสาขาวิชาสังคมวิทยาที่ศึกษาปรากฏการณ์ระดับโลก (global sociology) ในการทำความเข้าใจระบบโลก ด้วยเหตุผลที่ว่า (1) วอลเล่อร์สทินมองโลกในลักษณะองค์รวมและในมิติประวัติศาสตร์ (holistically and historically) (2) วอลเล่อร์สทินนำเสนออธิบายในลักษณะของพัฒนาการโดยชี้ให้เห็นว่ารูปแบบแรกเริ่มของสิ่งที่ถูกเรียกว่า “ต้นแบบโลกาภิวัตน์” (“proto-globalisation”) ได้เปิดทางให้กับการปรากฏตัวของยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันได้อย่างไร (3) วอลเล่อร์สทินเน้นย้ำว่าความไม่เท่าเทียมกันและการแลกเปลี่ยนที่ไม่สมดุลเป็นหัวใจของระบบโลก และ (4) วอลเล่อร์สทินยอมรับด้วยเช่นกันว่าภายใต้ข้อจำกัดอย่างมากหลายประการ บางประเทศสามารถยกสถานะตัวเองให้สูงขึ้น (เช่นเดียวกับที่บางประเทศมีสถานะตกต่ำลง) ภายในโครงสร้างลำดับชั้นสูงต่ำของระบบนี้

■ การแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่ (the New Division of Labour / NIDL)¹

จากการมองเห็นจุดอ่อนของทฤษฎีระบบโลก นักวิจัยชาวเยอรมันกลุ่มหนึ่ง (Fröbel at al. 1980) ได้นำเสนอแนวคิดที่ว่า การแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่ หรือ NIDL ได้ปรากฏตัวขึ้นมาแล้ว แนวคิดนี้เป็นปฏิกิริยาโดยเฉพาะต่อการกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม (industrialisation) อย่างรวดเร็วของเอเชียตะวันออกและประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICs) ในภูมิภาคอื่นๆ รวมถึงตลอดถึงการยกเลิกการเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรม (deindustrialisation) ของประเทศที่เคยเป็นศูนย์กลางการผลิตแบบทุน (capitalist production) มีการตั้งข้อสังเกตว่าในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1960 และ 1970 ได้ปรากฏให้เห็นแนวโน้มมากขึ้นสำหรับบริษัทข้ามชาติ หรือ TNCs จำนวนหนึ่งที่จะโยกย้ายไปตั้งฐานการผลิตในดินแดนอื่นๆที่มีการใช้แรงงานอย่างเข้มข้น (labour-intensive) โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมโลก (“world market factories”)

ผู้ที่ให้การสนับสนุนแนวคิดการแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่ให้เหตุผลว่า การโยกย้ายกระบวนการผลิตไปยังส่วนอื่นๆของโลกที่มีความสงบและมีแรงงานราคาถูก (cheap labour) แทบจะไม่ต้องทำอะไรในส่วนที่เกี่ยวกับการให้การสนับสนุนในเรื่องมาตรฐานการดำเนินชีวิตและการพัฒนาในประเทศที่ยากจนเหล่านั้น ตรงกันข้าม การส่งออกทุนยังทำให้เกิดการว่างงานมากขึ้นในโลกตะวันตก นักทฤษฎีกลุ่มนี้ชี้ให้เห็นว่า คนที่เป็นฝ่ายชนะก็คือบริษัทข้ามชาติทั้งหลายนั่นเอง ขณะที่นักทฤษฎีกลุ่มนี้เชื่อว่าการแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงความสามารถในการครอบงำของประเทศ

¹ การแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่ (new international division of labour) หรือ NIDL เป็นการแบ่งการผลิตตามทักษะ/ความสามารถในการและพันธกิจในการรับช่วงการผลิตออกไปยังชาติต่างๆทั่วโลกมากกว่าที่จะกระจุกอยู่ที่บริษัทใดบริษัทหนึ่งเพียงบริษัทเดียว ตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา ประเทศซึ่งเคยผลิตสินค้าอุตสาหกรรมโดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ได้ถูกดึงให้เข้าร่วมในระบบ NIDL อย่างรวดเร็วในฐานะเป็นผู้ได้รับมอบพันธกิจหลักในการผลิตอันเป็นผลจากการโยกย้ายฐานการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมจากประเทศศูนย์กลางมายังประเทศต่างๆในแถบนี้

ศูนย์กลางในระบบทุนนิยมโลก แต่พวกเขา ก็สังเกตเห็นการยังคงดำรงอยู่ของบรรดา “ผู้พ่ายแพ้ระดับโลก” (“global losers”) ในทุกๆประเทศ เช่นเดียวกับนักทฤษฎีทฤษฎีระบบโลก บรรดานักทฤษฎีทฤษฎีการแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่ได้ตั้งข้อสงสัยว่ากลุ่มประเทศชายขอบจะสามารถเอาชนะเงื่อนไขของความล้าหลังทางเศรษฐกิจเชิงสัมพัทธ์ (relative economic backwardness) ของตนได้จริงๆหรือไม่ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงบางอย่างจากการพึ่งพิงการส่งออกวัตถุดิบไปเป็นการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมราคาถูกลงก็ตาม

ข้อวิพากษ์วิจารณ์บางประเด็นที่เคยมีต่อทฤษฎีระบบโลกก็ย้อนกลับมาที่ทฤษฎีการแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่เช่นกัน (Cohen 1987: Chapter 7) แน่แน่นอนว่า ทฤษฎีการแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่ให้ความสำคัญน้อยมากกับขีดความสามารถของบางรัฐในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่จะใช้ศักยภาพแห่งอำนาจของตนในการสร้างเงื่อนไขต่างๆสำหรับความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านไปสู่อย่างน้อยที่สุดการมีสถานะเป็นกึ่งชายขอบในระเบียบโลก (world order) แต่ผู้นำของบางประเทศที่ประสบความสำเร็จในการเป็น NICs อย่างสิงคโปร์และมาเลเซีย ก็ตระหนักดีถึงอันตรายของการถูกดึงเข้าไปอยู่ใน “กับดักของอนาคต” ของการเป็นสังคมอุตสาหกรรมราคาถูกลงเนื่องมาจากการใช้เทคโนโลยีระดับต่ำ เพื่อตอบโต้แนวโน้มในทางลบนี้ มาเลเซียได้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยจำนวนถึง 11 แห่ง และได้พัฒนา “นครไซเบอร์” (“Cybercity”) ที่มีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่ 11 ไมล์ ซึ่งได้มีการคาดหวังว่านครแห่งนี้จะสามารถก้าวล้ำหน้ากว่า Silicon Valley ในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย (California) ประเทศสหรัฐอเมริกา (แม้ว่าความระส่ำระสายในตลาดการเงินของเอเชียตะวันออกซึ่งได้เกิดขึ้นในปลายปีค.ศ. 1997 ได้ทำให้โครงการนี้หยุดชะงักลง) นอกจากนี้ ทฤษฎีการแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่ยังประเมินค่าต่ำไปเกี่ยวกับความน่าจะเป็นไปได้ซึ่งประเทศที่มีขนาดใหญ่อย่างอินเดียและจีน จะสามารถใช้ยุทธศาสตร์การส่งออกผลิตสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตได้ในประเทศของตนเพื่อยกระดับเศรษฐกิจของตน รวมตลอดถึงเพื่อยกระดับคนจำนวนมากในประเทศให้หลุดพ้นจากความยากจนและมีความได้เปรียบทางการค้าอย่างมากต่อประเทศสหรัฐอเมริกา

โลกาภิวัตน์และความมั่งคั่ง

เห็นได้ชัดว่า ทฤษฎีการแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่ซึ่งยอมรับกันว่าเป็นการอธิบายรูปแบบแรกของทฤษฎีโลกาภิวัตน์ (globalisation theory) มีผลกระทบที่สลับซับซ้อนและไม่ได้มีการคาดการณ์มาก่อนว่าจะเกิดขึ้น ผู้ให้การสนับสนุนอย่างจริงจังต่อโลกาภิวัตน์บางคนได้เคยชี้ให้เห็นมาแล้วถึงความคาดหวังที่ความยากจนจะลดระดับลงในช่วง 20 ปี (ค.ศ. 1981-2001) โดยวัดจากจำนวนคนซึ่งมีชีวิตด้วยรายได้ต่ำกว่า 1 ยูเอสดอลลาร์ต่อวัน จะเห็นว่าคนจำนวน 350 ล้านคนสามารถหลุดพ้นจากความยากจนสัมบูรณ์ (absolute poverty)² ในช่วงเวลาเดียวกัน จำนวนร้อยละของประชากรโลกซึ่งอยู่ในสถานะของความยากจนก็ได้ลดลงจาก 39.5% เป็น 21.3% ซึ่งถือว่ามียังมีจำนวนลดลงถึง 18.2% (ดูตารางที่ 1 และตารางที่ 2) ผู้ที่ให้การสนับสนุนตัวแบบต่างๆของโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันยังได้ชี้ให้เห็นว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อหัวต่อปีของประชากร (GDP per capita) ในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหมดได้เพิ่มขึ้นถึง 30% ในช่วงเวลาเดียวกัน และสำหรับประเทศที่มั่งคั่งนั้นแน่นอนว่าตัวเลขคงมากกว่านี้หลายเท่า

หากพิจารณาอย่างจริงจัง ภาพที่เห็นของการกระจายความมั่งคั่งจำนวนมหาศาลไปยังประชากร ส่วนต่างๆของโลกนี้ ในที่สุดก็หายวับไปกับตาเมื่อเผชิญกับ “การพัฒนาที่ไม่เสมอกัน” (“uneven development”) ซึ่งเป็นหัวข้อหลักของบทความนี้ ในการประกาศตัวเลขข้างต้น รายงานข่าวของ ธนาคารโลก (World Bank 2004b) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า อินเดียและจีนสามารถยกระดับของความยากจนลงได้ และประเทศอื่นๆหลายประเทศ ถ้าไม่กำลังเดินตามวิถีทางเดียวกันกับสองประเทศนี้

² ความยากจนสัมบูรณ์ (absolute poverty) หมายถึง มาตรฐานของความยากจนซึ่งกำหนดจากระดับของรายได้หรือการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆโดยเฉพาะอาหาร เสื้อผ้า และที่อยู่อาศัย ซึ่งมีไม่พอที่จะ “ทำให้ร่างกายและจิตวิญญาณสมานกันเป็นหนึ่งเดียวได้”

ความยากจนสัมพัทธ์ (relative poverty) หมายถึง มาตรฐานของความยากจนซึ่งคนจำนวนหนึ่งได้ถูกจำกัดสิทธิในการเข้าถึงเงื่อนไขและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆในการดำเนินชีวิตเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่นๆในสังคมเดียวกันกับตน

ก็กำลังจมดิ่งสู่ทั้งความยากจนแบบสัมพัทธ์และแบบสมบูรณ์ (relative and absolute poverty) ถ้าหากไม่นำเอาประเทศจีน มาพิจารณา จำนวนคนที่มีชีวิตด้วยรายได้ต่ำกว่า 1 ยูเอสดอลลาร์ต่อวัน กลับเพิ่มจาก 845 ล้านคน เป็น 888 ล้านคน (ดู ตารางที่ 1) แน่นนอนว่า นี่ไม่ใช่การปฏิเสธความสำเร็จอย่างแท้จริงของจีนและอินเดีย [GDP per capita ในจีนเพียงประเทศ เดียว ได้เพิ่มขึ้นถึง 5 เท่าตั้งแต่ปีค.ศ. 1981] แต่ก็นำไปสู่คำถามที่ว่า เราจะอธิบายความสำเร็จทางเศรษฐกิจเช่นนี้กับ “โลกาภิวัตน์” ได้หรือไม่? หรือว่าจะอธิบายความสำเร็จเช่นนี้ด้วยลักษณะเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ประเทศที่เคยถูกจัดให้อยู่ใน “โลกที่สาม” (“Third World”) มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระดับสูง? ในกรณีของจีน เราอาจจะคิดว่าเป็นผลของรายได้ ที่มาจากฮ่องกง (Hong Kong) ที่ถือเป็น “แหล่งให้กำเนิดพลังงาน” (“powerhouse”) ของแผ่นดินใหญ่ ความสามารถในการ ระดมแรงงานจำนวนมากหาศาลซึ่งสามารถทำได้ในประเทศที่ใช้ระบบคอมมิวนิสต์ รายได้ที่ส่งกลับมาของจีนพลัดถิ่น (Chinese diaspora) ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น รวมตลอดถึงดุลภาพของพลังทางการเมือง (international balance of political force) ซึ่งช่วยทำให้จีนเปิดรับการเข้ามาของตลาดตะวันตก (Western markets) คงเป็นไปได้อีกเช่นกันที่จะ จินตนาการว่า ปัจจัยแบบเดียวกันจะทำให้เกิดผลแบบเดียวกันในแอฟริกา ละตินอเมริกา และส่วนต่างๆที่ยากจนในเอเชีย กลางและตะวันออกกลาง แม้ว่าดินแดนเหล่านี้จะมีเจตจำนงทางการเมือง (political will) ที่จะเดินตามแบบอย่างของ “มังกร จีน” (“Chinese dragon”) จริงๆแล้วธนาคารโลก (World Bank 2004b) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า “คนที่มีชีวิตอยู่ด้วยเงินไม่ถึง 2 ยูเอสดอลลาร์ต่อวันในยุโรปตะวันออกและในเอเชียกลาง ได้เพิ่มสูงขึ้นจากจำนวน 8 ล้านคน (2%) ในปีค.ศ. 1981 เป็นจำนวน มากกว่า 100 ล้านคน (24%) ในปีค.ศ. 1990 และลดลงเล็กน้อยเหลือประมาณ 90 ล้านคน (20%) ในปีค.ศ. 2001”

ตารางที่ 1 จำนวนคนที่มีชีวิตด้วยเงินไม่ถึง 1 ยูเอสดอลลาร์ต่อวัน (ล้านคน)

ภูมิภาค	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2001
เอเชียตะวันออกและแปซิฟิก	767	558	424	472	416	287	282	284
จีน	606	421	308	377	336	212	224	212
ยุโรปและเอเชียกลาง	1	1	2	2	17	20	30	18
ละตินอเมริกา/แคริบเบียน	36	46	45	49	52	52	54	50
ตะวันออกกลาง/แอฟริกาเหนือ	9	8	7	6	4	5	8	7
เอเชียใต้	475	460	473	462	476	441	453	428
แอฟริกาทางตอนใต้ของทะเลทรายซาฮารา	164	198	219	227	241	269	292	314
รวม	1451	1272	1169	1219	1206	1075	1117	1101
หากไม่นับรวมประเทศจีน	845	850	861	841	870	863	894	888

ที่มา: World Bank (2004a)

ประการสุดท้าย ถ้าเราเป็นนักสังคมวิทยา เราก็จำเป็นต้องระลึกอยู่เสมอด้วยเช่นกันว่า ขณะที่ตัวเลขทางสถิติแบบนี้ หรือที่คล้ายคลึงกันจากธนาคารโลกเป็นตัวชี้วัดทั่วไปที่สำคัญยิ่งของการเคลื่อนไหวของความยากจนและความมั่งคั่ง แต่คนที่ อยู่ในลำดับขั้นข้างบนของโครงสร้างสังคมแบบนั้นหลายต่อหลายครั้งสามารถประสบความสำเร็จในการปรับตัวให้เข้ากับ แหล่งที่มาใหม่ๆของความมั่งคั่ง ขอให้เรากลับมาพิจารณากรณีของจีนซึ่งเป็นตัวอย่างที่มีความสำคัญมากเพื่อที่จะเข้าใจ ประเด็นนี้ โดยธรรมชาติแล้ว มีตัวอย่างอีกมากมายของบรรดาคนที่ได้ยกระดับตนเอง “จากห่มผ้าชีริ้วเป็นห่มทอง” (“rags to riches”) แต่ก็มีตัวอย่างอีกมากมายเช่นกันของบุคคลระดับหัวแถวที่มีอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์จีน (Chinese Communist Party หรือ CCP) แกนนำระดับผู้บริหาร ชนชั้นนำรุ่นเก่าที่ย้ายถิ่นไปอยู่ต่างประเทศ หรือบุคคลที่ทำงานใน กองทัพ ซึ่งได้เสวยผลพวงของความมั่งคั่ง โดยเฉพาะเมื่อเศรษฐกิจของประเทศจีนได้เริ่มต้นเคลื่อนไหวไปข้างหน้า ด้วยเหตุผล

เดียวกัน แม้ว่า การขยายตัวของเงินจะเป็นไปอย่างร้อนแรง แต่ก็ไม่มีทางเป็นจริงไปได้ที่จะคาดหวังว่าในที่สุดแล้วชาวนาไร่ที่ดินที่ยากจนชั้นแค้นที่สุดที่อยู่ ในมณฑลต่างๆที่ยากจนชั้นแค้นที่สุดของเงินจะได้รับผลประโยชน์ตามไปด้วย

ตารางที่ 2 สัดส่วนของคนที่มีชีวิตด้วยเงินไม่ถึง 1 ยูเอสดอลลาร์ต่อวัน (ร้อยละ)

ภูมิภาค	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2001
เอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิก	55.6	38.6	27.0	29.6	25.0	16.6	15.7	15.6
จีน	61.0	40.6	28.3	33.0	28.4	17.4	17.8	18.6
ยุโรปและเอเชียกลาง	0.3	0.3	0.4	0.5	3.7	4.2	6.2	3.7
ละตินอเมริกา/แคริบเบียน	9.7	11.8	10.9	11.3	11.3	10.7	10.5	9.5
ตะวันออกกลาง/แอฟริกาเหนือ	9	8	7	6	4	5	8	7
เอเชียใต้	5.1	3.8	3.2	2.3	1.6	2.0	2.6	2.4
แอฟริกาทางตอนใต้ของทะเลทรายซาฮารา	51.5	46.8	46.8	44.6	43.7	45.3	45.4	46.5
รวม	39.5	32.7	28.4	27.9	26.2	22.3	22.2	21.3
หากไม่นับรวมประเทศจีน	31.5	29.8	28.4	26.1	25.5	24.0	23.7	22.8

ที่มา: World Bank (2004a)

โลกาภิวัตน์และความยากจน

แม้ว่านักทฤษฎีทั้งทฤษฎีระบบโลกและทฤษฎีการแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่ มีส่วนสำคัญในการนำเสนอแนวคิดสำหรับการทำความเข้าใจความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นทั่วโลก (global inequalities) แต่นักวิชาการบางคนกลับโต้แย้งว่าปรากฏการณ์ของการตกอยู่ในสภาวะชายขอบ (marginality) ได้ยกระดับความรุนแรงมากขึ้นอันเป็นผลจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ซึ่งได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1980 มุมมองเช่นนี้ปรากฏชัดมากขึ้นในข้อสรุปสำคัญอันหนึ่งที่มาจากการประชุมสุดยอดของสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนาสังคมที่โคเปนเฮเกน (the UN's Copenhagen Summit on Social Development) เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1995 (อ้างใน Townsend 1996: 15-16):

โลกาภิวัตน์ส่วนหนึ่งได้ถูกขับเคลื่อนโดยความหวังอันสูงส่งที่จะเข้าร่วมมีส่วนแบ่งมากขึ้นของความรุ่งเรืองไปบุลย์อันเกิดจากกระบวนการต่างๆของการเปลี่ยนแปลงและการปรับโครงสร้าง ทว่ามันก็ได้ เกิดขึ้นควบคู่ไปกับความยากจน การว่างงาน และการแตกสลายทางสังคมที่มีมากขึ้นด้วย หลายต่อหลายครั้งที่เคยที่ปรากฏให้เห็นในสภาพของความโดดเดี่ยว การถูกทำให้กลายเป็นชายขอบ และความรุนแรง ความไม่มั่นคงซึ่งผู้คนจำนวนมากโดยเฉพาะบรรดาคนที่ตกอยู่ในสภาพอันเปราะบางต้องเผชิญในอนาคต – ทั้งของตนเองและของลูกๆของพวกเขา- กำลังเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น³

ได้มีการตั้งข้อสังเกตในการประชุมสุดยอดครั้งนี้ว่า คนจำนวนมากกว่า 1 พันล้านคนในโลก มีชีวิตอยู่ในสภาพที่ยากจนมากขึ้น –และมีสัดส่วนมากขึ้นในเชิงเปรียบเทียบสำหรับผู้หญิง คนผิวดำ เด็ก พ่อ/แม่ที่กลายเป็นหม้ายและต้องมีภาระเลี้ยงลูก (single parents) คนว่างงาน คนไร้ความสามารถและคนสูงอายุ ตัวเลขเหล่านี้ได้รับการยืนยันโดยวัตกินส์ (Watkins

³ ข้อความภาษาอังกฤษคือ: “Globalisation had been driven in part by high hopes of shared greater prosperity by the rapid processes of change and adjustment but it has been accompanied by more poverty, unemployment and social disintegration, too often residing in isolation, marginalisation and violence. The insecurity that many people, especially vulnerable people, face about the future –their own and their children’s- is intensifying.”

1997) ซึ่งเป็นนักวิเคราะห์ด้านนโยบายขององค์กรที่ทำงานด้านการกุศลที่มีชื่อเรียกว่า Oxfam (Oxford Committee for Famine Relief) วัตคินส์ได้ให้ข้อสรุปที่น่าประทับใจมากที่สุดเกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมในระดับโลก (global social inequality) ในปี ค.ศ. 1966 คนรวยมากที่สุด 5 อันดับแรกของประชากรโลกมีรายได้มากกว่าคนจนมากที่สุด 5 อันดับแรก ถึง 30 เท่า ในปี ค.ศ. 1997 รายได้เฉลี่ยของคนรวยมีมากกว่ารายได้เฉลี่ยของคนจนถึง 78 เท่า ในจำนวนประชากร 12% ของประชากรโลก แอฟริกามีส่วนของการค้าและการลงทุนเพียง 1% ของการค้าและการลงทุนทั้งหมดในโลก ในละตินอเมริกา “มีจำนวนคนที่ตกอยู่ในสภาพยากจนอย่างดึ้นไม่หยุดในปี ค.ศ. 1997 มากกว่าในปี ค.ศ. 1990 ขณะที่อัตราการฆ่าตัวตายของภูมิภาคนี้มีมากถึง 6 เท่าของอัตราการฆ่าตัวตายทั่วโลก”⁴ (Watkins 1997: 17) คงไม่จำเป็นที่จะมาเสียเวลาบอกว่าบรรดาผู้ตกเป็นเหยื่อแทบทั้งหมดที่ก่ออาชญากรรมรุนแรงนั้นล้วนเป็นคนยากจน

มีวิธีการใดๆบ้างใหม่ในการชี้ให้เห็นลักษณะของความยากจน? ความยากจน (poverty) เป็นมโนทัศน์อันหนึ่งที่ชวนทะเลาะ (a contested concept) ส่วนหนึ่งเนื่องจากในโลกทางสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาในขณะนี้ ความยากจนอาจจะถูกมองแตกต่างกันไปในบริบทที่แตกต่างกัน และอีกส่วนหนึ่งเนื่องจากความยากจนยังเป็นมโนทัศน์ทางการเมืองอันหนึ่ง (a political concept) ซึ่งมีนัยและเรียกร้องให้มีการลงมือกระทำเพื่อแก้ไขปัญหา (Alcock 1997: 6) นักสังคมวิทยาจำนวนหนึ่งได้แยกแยะความแตกต่างระหว่างมโนทัศน์ความยากจนสัมบูรณ์ (absolute poverty) ซึ่งคนจำนวนมากมีชีวิตอยู่ต่ำกว่าระดับของความสามารถในการดำรงชีวิตได้ (subsistence level) และความยากจนสัมพัทธ์ (relative poverty) ซึ่งวางพื้นฐานอยู่บนการเปรียบเทียบระหว่างมาตรฐานในการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มหนึ่งกับการดำเนินชีวิตของสมาชิกคนอื่นๆในสังคมซึ่งไม่มีปัญหาเรื่องความยากจน (ดูเชิงอรรถที่ 2) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความยากจนสัมพัทธ์ได้ถูกนิยามขึ้นมาจากความต้องการทางสังคม (social needs) มากกว่าตามความต้องการพื้นฐาน (basic needs) ทว่ากลับสามารถสร้างผลกระทบในแง่ของความเสียหายอย่างมหันต์โดยเฉพาะผลกระทบต่อโอกาสต่างๆของผู้คนจำนวนไม่น้อยในแง่ของการเข้าถึงสัมฤทธิผลทางการศึกษา สาธารณะสุขและการมีงานทำ หากกล่าวอย่างกว้างๆแม้จะไม่ใช่ นิยามที่รัดกุมก็ตาม จะเห็นว่าการประชุมสุดยอดที่โคเปนเฮเกน (the Copenhagen Summit) (UN 1995: 57) ได้เสนอว่า เรามองเห็นความยากจนในรูปแบบต่างๆต่อไปนี้:

การไม่มีรายได้และทรัพยากรในการผลิตเพื่อสร้างหลักประกันให้กับความพอเพียงในการ ดำรงชีวิต; ความหิวโหย และการมีอาหารที่คุณภาพต่ำมาก; สุขภาวะที่อยู่ในระดับจำกัด; การไม่มีโอกาสหรือการมีโอกาสน้อยจำกัดในการเข้าถึง การศึกษาและบริการขั้นพื้นฐานอื่นๆ; ความเสี่ยงในการสูญเสีย ชีวิตและการเสียชีวิตอันเนื่องมาจากโรคภัยไข้เจ็บ; การไร้ที่อยู่อาศัยและที่อยู่อาศัยที่ไม่เพียงพอ; สภาพแวดล้อมที่ไม่ปลอดภัย รวมตลอดถึงการกีดกันและการกีดแยก ทางสังคม มัน [ความยากจน] ยังแสดงออกมาให้เห็นในรูปแบบของการไม่สามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รวม ตลอดถึงในเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตของการเป็นพลเมือง ชีวิตทางสังคมและทางวัฒนธรรม มันเกิดขึ้นในทุกๆประเทศ: เช่นความยากจนของมวลชนในหลายๆประเทศที่กำลังพัฒนา, ความยากจนของคนจำนวนหนึ่งที่ท่ามกลางความมั่งคั่ง ในบรรดาประเทศที่พัฒนาแล้ว, การสูญเสียสถานะของความสามารถในการดำเนินชีวิตอันเป็นผลมาจากการถดถอย ทางเศรษฐกิจ, ความยากจนที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันอันเป็นผลมาจากภัยพิบัติทางธรรมชาติหรือความขัดแย้ง, ความ ยากจนของบรรดาคนงานค่าจ้างต่ำ, รวมตลอดถึงการไร้สมบัติพัสถานอย่างสุดขีดของผู้คนซึ่งประสบความล้มเหลวใน

⁴ ข้อความภาษาอังกฤษคือ: “...there were more poverty stricken people in 1997 than in 1990, while the region’s murder rate is six times the global average”

การได้รับการพุงชีวิตของตนในระบบครอบครัว, ในสถาบันต่างๆทางสังคม และในเครือข่ายต่างๆด้านความปลอดภัย⁵

ในขณะที่ในช่วงสงครามเย็น ความยากจนของมวลชนจำนวนมากมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่เรียกว่า “โลกที่สาม” (“Third World”) แต่แนวโน้มบางอย่างที่นำไปสู่การตกอยู่ในสภาวะชายขอบ (marginalisation) ก็ได้เกิดขึ้นกับหลายประเทศที่เคยอยู่ใน “โลกที่สองในอดีต” (the former “Second World”) เช่นกัน การสิ้นสุดของสงครามเย็นได้ทำให้เกิดผลกระทบรุนแรงอย่างยิ่งสำหรับดินแดนหลายแห่งในแอฟริกาบริเวณทะเลทรายทางตอนใต้ของทะเลทรายซาฮารา (sub-Saharan Africa หรือ SSA) การถอนการสนับสนุนของอดีตสหภาพโซเวียตออกไปจากรัฐบาลระบอบคอมมิวนิสต์ในแองโกลา (Angola) เอธิโอเปีย (Ethiopia) และโมแซมบิก (Mozambique) ได้เกิดขึ้นพร้อมๆกับการถอนตัวจากการเข้าไปลงทุนของตะวันตก ซึ่งหลังจากปีค.ศ. 1989 ชาติตะวันตกได้หันไปให้ความสนใจลงทุนเพื่อสถาปนาตลาดของตนในเอเชียและในตลาดใหม่ๆในยุโรปตะวันออก การสิ้นสุดของความขัดแย้งระหว่างตะวันออก-ตะวันตกได้ทำให้ประเทศต่างๆในแอฟริกาไม่สามารถมีอำนาจต่อรอง [ซึ่งก่อนหน้านี้ก็มีอำนาจต่อรองมีน้อยมากอยู่แล้ว] กับทั้งสองฝ่ายที่เคยขัดแย้งกันในช่วงสงครามเย็นเพื่อช่วงชิงการเข้ามามีอำนาจนำในการให้ความช่วยเหลือในการให้เงินกู้และการเข้ามาลงทุน

จากการชี้ให้เห็นภาพรวมของความยากจนซึ่งกำลังปรากฏทั่วทั้งโลก (global poverty) ตามที่กล่าวมาข้างต้น คราวนี้เราคงต้องมาพิจารณาว่ากลุ่มทางสังคมกลุ่มไหนบ้างในประเทศต่างๆและในภูมิภาคต่างๆกำลังได้รับผลกระทบอย่างเห็นได้ชัดจากการแตกแบ่งและการกลายสภาพเป็นชายขอบของสังคม (social fragmentation and marginalisation)

เหยื่อของความอดอยาก: ความอดอยากเกิดขึ้นมาได้อย่างไร

ตลอดทั่วบริเวณตอนใต้ของทะเลทรายซาฮารา (Sahara desert) และตอนเหนือของแม่น้ำซิมเบซี (Zimbese River) การหาอาหารได้อย่างเพียงพอจากแผ่นดินบริเวณนี้ รวมตลอดถึงการการเก็บรักษาไว้และการกระจายอาหารเหล่านั้น ได้รับการพิสูจน์แล้วว่า ไม่มีทางเป็นไปได้ ในช่วงกลางคริสต์ทศวรรษ 1970 บุช (Bush 1996: 169) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ความอดอยากทำให้ผู้คนเสียชีวิตทั่วโลกจำนวน 13-18 ล้านคนต่อปี หรือ 35,000 คนต่อวัน ในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย 60% ของคนที่เสียชีวิตเพราะขาดปัจจัย 4 นั้น ส่วนใหญ่มาจากความอดอยาก บุชยังกล่าวต่อไปว่า ในแอฟริกันนั้น: “กลุ่มที่มีความเปราะบางมากที่สุดก็คือเกษตรกรและปศุสัตว์กร [รวมตลอดถึง] คนยากจน คนสูงอายุ และผู้หญิง ซึ่ง เป็นคนกลุ่มแรกๆที่ทนทุกข์ทรมาน”⁶ รายงานฉบับหนึ่งเมื่อปีค.ศ. 1994 ที่นำเสนอต่อธนาคารโลก (อ้างใน Bush 1996: 173) ได้บรรยายภาพของความหมดหวังที่แทบจะไม่ได้ต่างไปจากที่กล่าวข้างต้นว่า:

ตลอดช่วงเวลากว่า 25 ปีที่ผ่านมา การผลิตด้านเกษตรกรรมในแอฟริกาตอนใต้ของทะเลทรายซาฮารา (เอสเอสเอ) มีปริมาณเพิ่มขึ้นแค่ 2.0% ต่อปี ขณะที่การเพิ่มจำนวนประชากรทั้งหมดโดยเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 2.8% ต่อปี การผลิตอาหารต่อหัวของประชากรได้ลดจำนวนลงในประเทศต่างๆส่วนใหญ่ของทวีปนี้ การนำเข้าธัญญาหารมีจำนวน

⁵ ข้อความภาษาอังกฤษคือ: “Lack of income and productive resources to ensure sustainable livelihoods; hunger and malnutrition; ill health; limited or lack of access to education and other basic services; increased morbidity and mortality from illness; homelessness and inadequate housing; unsafe environments and social discrimination and exclusion. It [poverty] is also characterized by lack of participation in decision-making and in civil, social and cultural life. It occurs in all countries: as mass poverty in many developing countries, pockets of poverty amid wealth in developed countries, loss of livelihoods as a result of economic recession, sudden poverty as a result of disaster or conflict, the poverty of low-wage workers, and the utter destitution of people who fall outside family support systems, social institutions and safety nets.”

⁶ ข้อความภาษาอังกฤษคือ: “the most vulnerable groups are agriculturists and pastoralists [and] the poor, the elderly and women are the first to suffer.”

สูงขึ้นถึง 3.9% ต่อปีในช่วงระหว่างปีค.ศ. 1974-1980 การให้ความช่วยเหลือด้านอาหารมีจำนวน 7% ต่อปี แต่ “ช่องว่างด้านอาหาร” (ความต้องการลบด้วยการผลิต) กำลังถ่างกว้างมากขึ้น ในต้นคริสต์ทศวรรษ 1980 คนจำนวนประมาณ 100 ล้านคนในแถบแอฟริกาใต้ไม่สามารถมีความมั่นคงด้านอาหารที่เพียงพอต่อการยังชีพเพื่อเป็นหลักประกันต่อการมีอาหารในระดับที่เพียงพอสำหรับพวกเขา⁷

■ ความไม่มั่นคงด้านอาหาร

ในระดับโลก มีส่วนเกินที่เป็นอาหารจำนวนมาก แต่ทำไมกลับมีคนจำนวนมากลือตอยากท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์? ในสหรัฐอเมริกาและในยุโรป อาหารจำนวนมากได้ถูกทำลายหรือถูกกักตุนเอาไว้เพื่อพยุงราคาในตลาดแต่ละปี พืชผักหลายพันธุ์ได้ถูกนำไปใช้ถมที่ดินหรือถูกนำไปทิ้งทะเล กระบวนการในการกักตุนเพื่อพยุงราคาผลผลิตทางการเกษตรได้ทำให้เกิดคำพูดที่ฟังดูแปลกๆ อย่างเช่น “ภูเขาเนย” (“butter mountains”) “ทะเลสาบเหล้าองุ่น” (“wine lakes”) และ “ธนาคารเนื้อสัตว์” (“meat banks”) คำถามง่ายๆ ก็คือ ทำไมไม่ส่งอาหารที่เป็นส่วนเกินเหล่านี้ให้กับประเทศยากจนทั้งหลาย? เรื่องนี้คงทำได้ง่าย ๆ เหมือนกับคำตอบที่คำถามต้องการ การส่งอาหารออกไปสู่ภายนอกเพื่อให้ความช่วยเหลือนั้น บางครั้งสามารถเปิดเขื่อนหรือสร้างความเสียหายให้กับเศรษฐกิจของท้องถิ่นในประเทศที่รับความช่วยเหลือได้ ตัวอย่างเช่น การส่งออกข้าวสาลีไปยังประเทศไนจีเรียซึ่งได้เริ่มขึ้นในฐานะเป็นการช่วยเหลือแบบให้เปล่าในช่วงที่เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นภายในประเทศนี้ (ค.ศ. 1967-89) ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับบรรณนิม เป็นการบั่นสลายความสำคัญของพืชพันธุ์ที่เป็นอาหารในท้องถิ่น รวมถึงตลอดถึงมีผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายผู้คนออกไปจากดินแดนที่ทำการเกษตรในที่สุด ไนจีเรีย (Nigeria) ได้ถูกทำให้ตกอยู่ภายใต้สิ่งที่เรียกว่า “กับดักข้าวสาลี” (“the wheat trap”) (Andrae and Beckman 1989) โดยที่การแลกเปลี่ยนสิ่งที่มีค่ากับต่างชาติได้ถูกใช้เพื่อสั่งซื้อข้าวสาลีของสหรัฐอเมริกา ซึ่งในปัจจุบันบรรดาผู้บริหารโคคาชาวไนจีเรียมีความต้องการอย่างมาก ความพยายามที่จะปลูกข้าวสาลีในท้องถิ่นกลับได้ผลผลิตเพียง 10% ของความต้องการทั้งหมดภายในประเทศนี้

เมื่อนำชิ้นส่วนต่างๆ มาต่อเข้าด้วยกันจนเป็นภาพของระบบอาหารโลก (the world food system) แล้ว ผลก็คือ บรรดาชาวนาในท้องถิ่นได้ถูกผลักดันให้ดิ้นรน ขาวนาทั้งหลายในบรรดาประเทศยากจนไม่เพียงไม่สามารถผลิตในอัตราที่สามารถแข่งขันในระดับโลกหรือลดการนำเข้าผลผลิตที่มีราคาถูกกว่าได้แล้วเท่านั้น แต่ยังทำให้พวกเขาต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อรักษาชีวิตของตนเองและครอบครัวของพวกเขา แล้วพวกเขาสามารถทำอะไรได้ละในสถานการณ์ที่เลวร้ายลงเรื่อยๆ เช่นนี้? ทางออกที่เป็นไปได้อันหนึ่งสำหรับปัญหานี้จะเป็นการสร้างสังคมจำนวนหนึ่งที่ยืนหยัดด้วยตนเองได้ขึ้นมา (a self-sufficient set of societies) โดยที่สังคมซึ่งช่วยตนเองได้เหล่านี้จะต้องตัดขาดจากโลกที่เหลือ การทำแบบนี้จะเป็นคำตอบให้กับวิกฤตด้านการผลิตที่แพร่ขยายออกไปได้หรือไม่? โชคไม่ดีเลยที่ทางเลือกต่างๆ ก่อนหน้านี้ในการขจัดปัดเป่าปัญหาดังกล่าวไม่ได้ทำให้เกิดความหวังแต่อย่างใด การยืนหยัดอยู่บนขาของตนเอง (self-reliance) ได้เคยเป็นมรรควิธีอันหนึ่งที่หลายประเทศเลือกใช้ในช่วงของการหลุดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมหรือในช่วงของการปฏิวัติทางการเมือง

ประธานาธิบดีนิเยเรเร (Julius Kambarage Nyerere, 1922-1999) แห่งประเทศแทนซาเนีย (Tanzania) ได้ดำเนินความพยายามอย่างชัดเจนในการปลดปล่อยประเทศของตนให้หลุดพ้นจากการพึ่งพิง (dependency) ในช่วงคริสต์ทศวรรษ

⁷ ข้อความภาษาอังกฤษคือ: “Over the past twenty-five years agricultural production in Sub-Saharan Africa (SSA) rose by only 2.0 per cent a year, while aggregate population growth averaged about 2.8 per cent per year. Per capita food production has declined in most countries of the continent, Cereal imports increased by 3.9 per cent per year between 1974 and 1980, food aid by 7 per cent a year. But the “food gap” (requirements minus production) is widening. In the early 1980s about 100 million people in SSA were unable to secure food to ensure an adequate level of nutrition for themselves.”

1960 นเยเรเรได้ปลุกเร้าให้สถาปนายุคทองของชุมชนนิยมในแอฟริกา (a golden age of African communalism) โดยประชาชนมีทรัพยากรในปริมาณที่ไม่จำเป็นต้องมากนัก ทว่าทำให้พวกเขาคิดว่าตนเองมีความสุข การเมืองมาจากการตัดสินใจโดยฉันทามติของผู้อาวุโสแห่งหมู่บ้าน (Politics was decided by the consensus of the village elders.) ขณะที่แขกผู้มาเยือนจะได้รับการเลี้ยงอาหารในคืนแรก –แต่หลังจากนั้นจะได้รับมอบปลั้วคนละหนึ่งอันเพื่อนำไปใช้ในการหาอาหารให้กับชุมชน อย่างไรก็ตาม นเยเรเรก็ได้พบว่า แนวคิดพื้นฐานของความทางศาสนาเหล่านี้ไม่มีทางทำได้จริงในการกำหนดออกมาเป็นนโยบายโดยเฉพาะในยุคหลังจากได้รับเอกราช (the post-independence period) ด้วยความคาดหวังที่ได้รับการปลุกเร้าจากการต่อสู้กับลัทธิอาณานิคม (the anti-colonial struggle) ชาวแทนซาเนียทั้งหลายได้เรียกร้องให้คงไว้ซึ่งการให้บริการสาธารณะตามเดิม –เช่นน้ำสะอาด ถนนหนทาง บริการสาธารณสุข และการให้การศึกษาตามแบบอย่างของตะวันตก- โดยที่การผลิตด้านการเกษตรของท้องถิ่นจะต้องไม่ถูกนำไปใช้เพื่อบริการสาธารณะด้านต่างๆดังกล่าว ในความเป็นจริง แทนซาเนีย (Tanzania) จำเป็นต้องพึ่งพิงการส่งออกธัญพืชและป่าน ซึ่งมีมูลค่าต่ำมากเมื่อเทียบกับเส้นใยสังเคราะห์ที่นำเข้ามาจากต่างชาติ ยิ่งกว่านั้น การปลูกป่านภายใต้กรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนกลับให้ผลผลิตต่ำกว่าการปลูกภายใต้กรรมสิทธิ์ของเอกชน สิ่งที่ทำลายความหวังมากขึ้นก็คือว่า พวกเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งหวงแค้นการสร้างความมั่นคงและมั่งคั่งให้กับตนเอง ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งที่นักวิชาการชาวแทนซาเนียชื่อ อิชซา ชิวิจ (Issa Shivji) เรียกว่า “การต่อสู้ทางชนชั้นที่ไม่เปิดเผย” (“a silent class struggle”) กับรัฐบาล ในที่สุดประเทศนี้ก็ถูกบีบให้รับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ ไอเอ็มเอฟ (IMF) พร้อมการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจตามคำบงการของไอเอ็มเอฟ ประเทศแทนซาเนียต้องถอยหลังกลับมายังจุดเริ่มต้น –นั่นก็คือการเป็นประเทศยากจนที่ตกเป็นเหยื่อของการแข่งขันกันทำในระดับโลก

ตัวอย่างที่สุดโตรงมากที่สุดอีกอันหนึ่งของความพยายามที่จะสถาปนาการพึ่งตนเอง/การอยู่อย่างพอเพียง (self-sufficiency) ในด้านอาหารด้วยการใช้วิธีการทางการเมืองได้เกิดขึ้นเมื่อเขมรแดง (Khmer Rouge) ซึ่งเป็นพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา (the Cambodian Communist Party) ได้เข้าควบคุมประเทศภายหลังสงครามกลางเมืองที่ได้อำนาจขึ้นในปีค.ศ. 1975 ภายใต้การนำของพอล พอต (Pol Pot) ซึ่งมีศรัทธาอย่างแรงกล้าทางด้านอุดมการณ์ เขมรแดงได้ตัดสินใจว่า รากเหง้าทั้งหลายของความชั่วร้ายทั้งหมดมาจากบรรดาคน “ที่ไม่ผลิต” (the “non-productive” people) ที่อาศัยอยู่ในเมืองเล็กเมืองใหญ่ทั้งหลาย บรรดาคนที่อยู่ในเมืองเหล่านี้ได้ถูกจับกุมและถูกบังคับด้วยปืนเล็กยาวให้เดินก้มหน้าไปมีอยู่ทุกมุมหัวข้างหลังมุ่งสู่ชนบท ที่นั่นคนเหล่านี้ได้รับเมล็ดพืช พร้อมทั้งจอบและพลั่ว พร้อมทั้งรับปะกาติให้ทำนา มีการประมาณการกันว่า “แผนการโง่ๆ” แบบนี้ได้สร้างหายนะภัยอันใหญ่หลวง บรรดาคนที่ต่อต้านแผนการนี้ได้ถูกสังหารอย่างโหดเหี้ยม การเพาะปลูกทางการเกษตรล่มสลาย และคนหลายแสนคนได้ล้มตายด้วยความอดอยากและโรคภัยไข้เจ็บ ขณะที่ไม่ว่าจะเป็นแทนซาเนียหรือกัมพูชาล้วนไม่ได้เป็นต้นแบบที่ให้ความหวังแต่อย่างใด เห็นได้ชัดเจนว่า นโยบายสาธารณะทั้งในประเทศร่ำรวยและประเทศที่มีแนวโน้มของความอดอยาก จำเป็นต้องมีบางสิ่งบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการหาทางออกให้กับความไม่มั่นคงด้านอาหาร (food insecurity) อย่างไรก็ตาม ก่อนที่เราจะสามารถทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงต่างๆในด้านนโยบาย สิ่งแรกที่เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจก็คือ สาเหตุต่างๆที่เป็นพื้นฐานของความอดอยาก (the fundamental causes of famine) ความไม่มั่นคงด้านอาหาร (food insecurity) กลายเป็นความอดอยาก (famine) ได้เนื่องจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ (natural disasters) ได้สร้างผลกระทบต่อการผลิตทางด้านเกษตร (agricultural production) การไร้สิทธิในการเข้าถึงอาหาร (the lack of entitlement or access) และความล้มเหลวด้านนโยบาย (policy failings)

■ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ

ภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างเช่น ฝนแล้ง เฮอร์ริเคน ภูเขาไฟระเบิด และอุทกภัย สามารถทำให้เกิดการแตกสลายขึ้นกับระบบเกษตรกรรม ในกรณีเหล่านี้ ภัยคุกคามของความอดอยาก (the threats of famine) เกิดขึ้นจากการขาดแคลนในเรื่องอุปทานด้านอาหาร (the supply of food) อันเป็นผลจากสิ่งที่ในสัญญาประกันภัยในปัจจุบันเรียกว่า “เหตุ

สุดวิสัย”/“ปรากฏการณ์ธรรมชาติ” (“an act of God”) กรณีเช่นนี้เป็นคำอธิบายที่เห็นชัดเจนสำหรับความอดอยาก ซึ่งแทบจะไม่ถูกตั้งคำถามโดยสื่อหรือจากภาคประชาชน อย่างไรก็ตาม ทัศนคติแบบนี้นักก็มีข้อจำกัดอย่างแท้จริงบางอย่าง ทำไมบางสังคมที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติแบบเดียวกันถึงสามารถหลุดพ้นจากความอดอยากหรือสามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว? นโยบายด้านการเกษตรที่มีอยู่เดิมและการดำเนินงานตามนโยบายเหล่านั้นมีผลทำให้เกิดความน่าจะเป็นไปได้ของความอดอยากที่เกิดขึ้นในช่วงของภัยพิบัติทางธรรมชาติ? [ตัวอย่างเช่น การตัดไม้ทำลายป่า การเผาไหม้ในป่าเพื่อทำฟืน การเสื่อมโทรมของดินอันเนื่องมาจากการเลี้ยงสัตว์ อาจจะทำให้ภัยคุกคามของความอดอยากเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น] มีถนนหนทางและสนามบินเพียงพอต่อการเข้าถึงพื้นที่ที่มีแนวโน้มของการเกิดความอดอยากเหล่านี้หรือไม่? มีสถานที่สำหรับเก็บสำรองข้าวเปลือกหรือพืชประเภทมีหัวหรือไม่? มีหน่วยงานป้องกันภัยพิบัติฝ่ายพลเรือนที่มีการจัดหน่วยงานและมีการฝึกอย่างดีหรือไม่? ความล้มเหลวของการปฏิรูปที่ดินได้บีบบังคับให้บรรดาคนยากจนต้องอพยพไปอยู่ในดินแดนห่างไกลจนกลายเป็นชายขอบโดยที่คนเหล่านั้นตกอยู่ในสภาวะของความเปราะบางมากที่สุดต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันของภูมิอากาศหรือการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

คำถามเหล่านี้นำไปสู่ความพยายามอย่างหนักในการให้คำอธิบายทางด้านสังคมวิทยาที่มีต่อประเด็นเรื่องความอดอยาก – โดยเฉพาะการประเมินในลักษณะวิพากษ์ที่มีต่อฐานคิดของคนทั่วไป และการให้ความสำคัญกับมิติต่างๆ ทางสังคมและการเมืองที่เกี่ยวข้อง

▪ ทฤษฎีการได้รับสิทธิในการบริโภค (Entitlement Theory)

ทฤษฎีที่เป็นทางเลือกในการอธิบายความอดอยาก (alternative theory for famine) ที่สำคัญที่สุดคือ “ทฤษฎีการได้รับสิทธิในการบริโภค” (“entitlement theory”) ซึ่งถูกนำเสนอโดยเสน (Amartya Sen) (Sen 1981) และต่อมาเสนได้ขยายความคิดของเขาในงานเขียนที่ทำร่วมกับ ดรีซเซ (Dreze) ในงานชิ้นนี้ ดรีซเซและเสน (Dreze and Sen 1989: 9) ได้นิยามโมโนทัศน์เรื่องการได้รับสิทธิในการบริโภค (entitlement) ดังนี้:

สิ่งที่เราสามารถกินได้นั้นขึ้นอยู่กับว่ามันเป็นอาหารอะไรที่เราสามารถหามาได้ ลำพังแค่การปรากฏตัวของอาหารในระบบเศรษฐกิจหรือในตลาด ไม่ได้ให้สิทธิแก่บุคคลใดๆที่จะบริโภคมันได้ ในแต่ละโครงสร้างทางสังคม ภายใต้ข้อกำหนดของกฎหมาย การเมือง และเศรษฐกิจที่ใช้กับสังคมหนึ่งๆ บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะสามารถสถาปนาการควบคุมของตนที่มีต่อชุดของสินค้าต่างๆที่เป็นทางเลือกได้ (ชุดของสินค้าชุดหนึ่งซึ่งเขาหรือหล่อนสามารถเลือกที่จะบริโภคได้) ชุดของสินค้าเหล่านี้สามารถถูกขยายจำนวนหรือถูกจำกัดจำนวน และสิ่งที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งสามารถบริโภคได้นั้นจะต้องอยู่ภายใต้ข้อกำหนดโดยตรงว่าอะไรคือชุดของสินค้าเหล่านี้⁸

เห็นได้ชัดว่า คำพูดที่ว่า อะไรคือ “ชุดของสินค้า” เหล่านี้ (“what these “commodity bundles” are) จำเป็นต้องอาศัยการตีความ แต่อาจจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งถ้าหากจะมีการนำไปเปรียบเทียบกับประเภทของสินค้าในรถเข็นสำหรับใส่สินค้าในห้างสรรพสินค้าในสภาวะแวดล้อมของสังคมที่อุดมโภคา (affluent society) ถ้าคุณเป็นคนมีฐานะดี เมื่อคุณเดินไปตามช่องทางระหว่างชั้นวางสินค้า คุณโยนสินค้าต่างๆลงในรถเข็นโดยไม่ต้องคิดอะไรมาก ปริมาณและราคาของสินค้าที่คุณซื้อได้ถูกกำหนดโดยเงินสดที่คุณนำติดตัวไปหรือขึ้นอยู่กับวงเงินในบัตรเครดิตของคุณ อย่างไรก็ตาม คุณก็อาจ

⁸ ข้อความภาษาอังกฤษคือ: “What we can eat depends on what food we are able to acquire. The mere presence of food in the economy, or in the market, does not *entitle* a person to consume it. In each social structure, given the prevailing legal, political, and economic arrangements, a person can establish command over alternative commodity bundles (any one bundle of which he or she can choose to consume). These bundles could be extensive, or very limited, and what a person can consume will be directly depended on what these bundles are.”

สังเกตเห็นว่าบางคนซึ่งอาจจะเป็นพลเมืองสูงอายุที่ได้รับเบี้ยยังชีพจำนวนจำกัดจำเขี่ย กำลังซื้อ “สินค้าราคาประหยัด” ที่วางกองอยู่ปลายสุดของชั้นสินค้า คนเหล่านี้ ถ้าไม่กำลังเปรียบเทียบราคาสินค้าอย่างระมัดระวัง ก็กำลังดูอาหารกระป๋องที่อยู่สภาพชำรุดอยู่ที่กองสินค้าแจกฟรี กล่าวโดยสรุป การได้รับสิทธิในการบริโภค (entitlement) ที่แตกต่างกันนั้นได้ถูกกำหนดโดยอำนาจในการซื้อ (purchasing power) ที่ไม่เท่าเทียมกัน

คราวนี้ขอให้เราหันกลับไปทีสภาวะแวดล้อมของสังคมที่ยากจนอย่างเช่น หลายๆแห่งในอินเดีย เอเชียกลาง และดินแดนส่วนใหญ่ในแอฟริกา ในสังคมเหล่านี้ ประเด็นเรื่องการได้รับสิทธิในการบริโภค (entitlement) ได้กลายเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนมากขึ้น สำหรับคนที่อาศัยอยู่ในชนบท พวกเขาอาจมี รายได้ที่เป็นเงินสดอย่างจำกัดจำเขี่ย หรือไม่ก็ไม่มีอะไรติดตัวเลย ในสภาวะการณ์เช่นนี้ รูปแบบอื่นๆของการได้รับสิทธิในการบริโภค (entitlement) ได้ปรากฏให้เห็นพร้อมๆกัน คนในชนบทเหล่านี้สามารถมุ่งหน้าเข้าไปในป่าแถบที่พวกเขาอาศัยอยู่ และดักสัตว์หรือล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารประทังชีวิตของคนในครอบครัวได้หรือไม่? หรือว่าบริเวณดังกล่าวได้ถูกพิจารณากำหนดว่าเป็นพื้นที่สงวนซึ่งมีเจ้าหน้าที่ติดอาวุธทำหน้าที่ดูแลปกป้องอยู่โดยเจ้าหน้าที่เหล่านั้นถูกว่าจ้างโดยสำนักงานอุทยานแห่งชาติ (the National Parks) หรือกองทุนเพื่อธรรมชาติทั่วโลก (the World Wide Fund for Nature)? ชาวนาที่ยากจนเหล่านี้สามารถเก็บผลไม้ เมล็ดพืช หรือพันธุ์ไม้และสาหร่ายที่กินได้ ได้หรือไม่? หรือว่าเจ้าของผืนนาขนาดใหญ่ได้ทำลายสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด [ซึ่งเป็นสิ่งเดียวที่ยังหลงเหลืออยู่สำหรับคนในชุมชนที่ยังชีพหากินด้วยการล่า-การเก็บเกี่ยว] แล้วจดทะเบียนเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในผืนดินเหล่านั้น และเจ้าของที่ดินเหล่านี้ได้ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชขนาดใหญ่ รวมตลอดถึงการไ้ที่ดินเหล่านั้นสำหรับการผลิตเพื่อส่งออกไปยังตลาดโลก? ชาวนาไร้ที่ดินเหล่านี้สามารถขอกู้เงินจากเจ้าที่ดินของพวกเขาได้หรือไม่? หรือว่าสภาวะการณ์แบบนี้กลับเพิ่มความเลวร้ายอันนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “การตกเป็นหนี้สินไ่” (“debt peonage”) ⁹ ชาวนาไร้ที่ดินทั้งหลายสามารถหันกลับไปหาครอบครัวหรือวงศ์วานวานเครือของตนได้หรือไม่? หรือว่าพวกเขาได้กล้าตัวเข้าไปร่วมเส้นทางการสะสมทุนของเอกชน (private capital accumulation) จนพวกเขาเลือกที่จะไม่ให้ความช่วยเหลือญาติพี่น้องของตน? พวกเขาผู้หญิงสามารถยืนยันการได้สิทธิในการบริโภคของตนด้วยการได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกับคนอื่นได้หรือไม่ ทั้งนี้เพราะในประวัติศาสตร์นั้น พวกเขาผู้หญิงได้กลายเป็นเหยื่อของโครงสร้างครอบครัวที่ผู้ชายเป็นใหญ่ (patriarchal family structures)?

อย่างไรก็ดี “การได้รับสิทธิในการบริโภค” (“entitlement”) ยังไม่มีความชัดเจน และทางแพร่งที่มีปัญหาทั้งสองทางแต่ต้องเลือกทางใดทางหนึ่ง (dilemma) ซึ่งคนที่จนจำนวนมากจะต้องเผชิญ ก็มีความรุนแรงมากขึ้นด้วย เป็นการตีกว่าหรือไม่ที่จะต้องยอมอดอยากเพื่อรักษาไว้ซึ่งสิทธิทรัพย์ของตน อย่างน้อยที่สุดก็คือ การให้ลูกๆของตนมีโอกาสที่จะอยู่รอดต่อไปได้? สิ่งที่ต้อง(จำใจ)เลือกก็คือ พวกเขาจะนำพาตนเองเข้าไปขอความเมตตาจากผู้มีชื่อเสียงทางการเมืองในท้องถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยนกับการสาบานว่าจะเคารพและจงรักภักดีตลอดไปเพียงเพื่อการขอให้คนเหล่านั้นเข้ามาขจัดปัดเป่าปัญหาโดยเร่งด่วน ใช่หรือไม่? และ เมื่อเป็นเช่นนี้ สภาพที่เกิดขึ้นคงไม่ต่างจากการย้อนกลับไปสู่ยุคศักดินาสวามิภักดิ์ (feudalism) ทางออกของปัจเจกบุคคลแต่ละคนสามารถทำให้พวกเขาประสบความสำเร็จ หรือปัญหาต่างๆยังคงมีอยู่ตลอดไป หรือว่าพวกเขาจะต้องรวมตัวกันเพื่อปกป้องสิทธิที่มีร่วมกัน? ถ้าหากพวกเขาล้มเหลวในที่สุดแล้ว คงไม่มีอะไรดีไปกว่าการเข้าแถวอันยาวเหยียดแล้วค่อยๆขยับขาเดินไปยังสถานีป้อนอาหารซึ่งบรรดาอาสาสมัครชาวผิวขาวกำลังตั้งหน้าตั้งตาทำงานอย่างเอาจริงเอาจังในการยื่นสิ่งของที่ถูกกล่าวเสียดมาจากส่วนอื่นๆของโลก ใช่หรือไม่?

⁹ Debt peonage หมายถึง ระบบซึ่งชาวไร่ชาวนาชำระหนี้ให้ชาวไร่ที่ดินที่ยากจนกู้ในรูปของตัวเงินหรือสิ่งของ และชาวไร่ที่ดินที่ยากจนและลูกหลานของตนจะต้องใช้หนี้แก่การให้กู้ให้กู้ในรูปของการแบ่งผลผลิตหรือรายได้

■ ความล้มเหลวด้านนโยบาย

“ทฤษฎีการได้รับสิทธิในการบริโภค” (“entitlement theory”) ของอมรรตยะ เสน เป็นการทำนำเสนอทางเลือกที่ทวนกระแส (radical alternative) สำหรับการอธิบายความอดอยากว่าเป็น “เรื่องธรรมชาติ” (the “natural” explanation of famine) และได้กลายเป็นมุมมองหลักสำหรับการอธิบายในเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาความไม่มั่นคงด้านอาหาร (food insecurity) ตั้งแต่ต้นคริสต์ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา แม้ว่านักเขียนคนอื่นๆ ไม่ได้ต้องการล้มล้างข้อเสนอในทฤษฎีของเสน แต่คีน (Keen 1994) และบุช (Bush 1996) ก็ให้ความสำคัญกับพลังต่างๆทางการเมือง (political forces) และความล้มเหลวทางการเมือง (political failings) ซึ่งเป็นตัวลั่นไกให้เกิดความอดอยาก เห็นได้ชัดในตัวเองเช่นกันว่าผลกระทบในทางตรงข้ามที่มีต่อการผลิตทางการเกษตรนั้นก็เป็ผลมาจากสงครามกลางเมืองได้เมื่อชาวนาทั้งหลายอพยพหนีออกมาจากที่ดินทำกินด้วยความหวาดกลัวภัยที่มีต่อชีวิตของตน แต่ตัวแสดงทางการเมือง (political actors) บางตัวสามารถใช้ความอดอยากเป็นส่วนสำคัญของวิธีการของพวกเขาในการทำสงครามกลางเมือง ซึ่งก็ไม่ได้แตกต่างไปจากกองทหารที่กำลังถล่มกำลังและใช้ “นโยบายทำลายทุกอย่างไม่ให้หลงเหลือ” (a “scorched earth” policy) เพื่อไม่ให้ฝ่ายข้าศึกมีอาหารและวัตถุดิบอื่น ๆ ใ้หรือไม่ว่า ประเด็นนี้นำไปสู่คำถามว่า ความอดอยากก็คือผลประโยชน์ของบางฝ่ายใช่หรือไม่ ตัวอย่างเช่น คนที่ได้ประโยชน์จากความอดอยาก อาจจะได้แก่: (1) บรรดาพ่อค้า ซึ่งอาจจะกำลังกักตุนอาหารหรือซื้อผู้ลงสัตว์ด้วยราคาต่ำที่สุด (2) บรรดาคนที่จัดหาเมล็ดพืชจากแหล่งอื่นๆ (3) บรรดานักการเมืองซึ่งความปรารถนาในการครองอำนาจและดินแดนของพวกเขา หรือความเกลียดชังที่พวกเขามีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ อาจจะโน้มน้าวให้คนเหล่านี้แสดงความเลื่อมใสต่อความอดอยากที่เกิดขึ้นในบางพื้นที่ และ (4) บรรดาชนชั้นนำท้องถิ่นซึ่งใช้ช่องทางของตนในการเข้าถึงการให้ความช่วยเหลือในระดับโลก เพื่อสร้างความร่ำรวยให้กับตนเองอย่างเห็นแก่ตัว มากกว่าที่จะส่งสิ่งของต่างๆไปยังพื้นที่ที่มีความต้องการ

คีน (Keen 1994) ได้ใช้ตรรกะนี้ในการชี้ให้เห็นว่า ในกรณีความอดอยากที่เกิดขึ้นในประเทศซูดาน นั้น เป็นผลจากความจงใจในระดับสูง (a high level of intentionality) ในทศวรรษของคีนนั้น ชนชั้นปกครองของซูดานซึ่งเป็นพวกมุสลิมได้ใช้ความอดอยากเป็น “ไม้เรียวขนาดยักษ์” (massive stick) สำหรับหวดพาดบรรดาแกนนำของฝ่ายต่อต้าน โดยเฉพาะพวกคริสเตียนทางตอนใต้ของประเทศ นี่คือข้อสรุปที่น่าสยดสยอง และแม้ว่าเรื่องนี้ได้เกิดขึ้นกับประเทศเดียว ทว่ามันก็เป็นการทำลายต่อทฤษฎีอื่นๆที่อธิบายความอดอยากในลักษณะตรงกันข้าม เมื่อเผชิญหน้ากับการสูญเสียความนิยมของบรรดาผู้สนับสนุนที่อยู่ทางตอนเหนือและวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อม ระบอบของซูดานก็ได้สร้างความอดอยากให้เกิดขึ้นในตอนใต้ของประเทศ ในฐานะเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการหลุดพ้นจากทางแพร่งที่(จำใจ)ต้องเลือก (dilemma) ในการอ้างถึงทฤษฎีของเสน แม้ว่าจะไม่โดยตรงก็ตาม คีน (Keen 1994: 13, 14) ได้เขียนในหนังสือของเขาว่า:

แม้ว่าเสนให้ความสำคัญกับความยากจนว่าเป็นรากเหง้าของความอดอยาก ในแง่หนึ่งนั้น มันก็เห็นได้ชัดถึงความมั่งคั่งของเหยื่อที่ผลักดันให้พวกเขาต้องประสบความอดอยาก กระบวนการต่างๆของความอดอยากเกี่ยวข้องกับการบีบบังคับให้มีการถ่ายโอนสินทรัพย์ต่างๆจากเหยื่อไปให้กับกลุ่มที่แสวงประโยชน์ในบริบทของการไร้อำนาจทางการเมืองที่เลวร้ายในส่วนของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อ... ความอดอยากในช่วงปีค.ศ. 1985-89 เป็นการจงใจสร้างขึ้นมาจากแนวร่วมแห่งผลประโยชน์ที่หลากหลายซึ่งโดยตัวมันเองนั้นตกอยู่ภายใต้แรงบีบทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจในบริบทของฐานทรัพยากรที่ลดน้อยลงและวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อมที่เห็นได้ชัดในทางตอนเหนือ¹⁰

¹⁰ ข้อความภาษาอังกฤษคือ: Notwithstanding Sen’s emphasis on poverty as the root of famine, it was, in a sense, precisely the wealth of victim groups that exposed them to famine. Processes of famine involved the forcible transfer of assets from victim to beneficiary groups in a context of acute political powerlessness on the part of the victims... The 1985-89 famine was the creation of a diverse coalition of interests that were themselves under intense political and economic pressures in the context of a shrinking resource base and significant environmental crisis in the north.”

ในปีค.ศ. 1998 เมื่อความอดอยากในซูดานได้ปรากฏตัวอีกครั้งหนึ่ง ประเทศนี้ก็ได้อีกแบ่งแยกตามความแตกต่างด้านศาสนา หน่วยงานการกุศลทั้งหลายของพวกคริสเตียนได้หลังไหลเข้าไปในดินแดนตอนใต้ ขณะที่ประเทศมุสลิมหลายประเทศได้ให้การสนับสนุนรัฐบาลที่กรุงคาฮูม (Khartoum) กล่าวโดยสรุป ความโหดร้ายตามที่ปรากฏนั้นสะท้อนให้เห็นว่าความอดอยากสามารถถูกพิจารณาได้ว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งทางการเมือง

คนงานในประเทศที่ยกเลิกการเป็นย่านอุตสาหกรรม

ตลาดเสรีระดับโลกได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายขึ้นกับชีวิตของคนจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในย่านที่เคยเป็นศูนย์กลางของบรรดาประเทศที่ก้าวหน้าด้านอุตสาหกรรม ในทศวรรษของพีท (Peet 1987: 21) ในช่วงระหว่างปีค.ศ. 1974 - 1983 บรรดาคนที่เคยทำงานในภาคอุตสาหกรรมที่ได้รับค่าจ้างในอัตราสูงจำนวนมากประมาณ 8 ล้านคน “หายไป” โดยคนจำนวนนี้เคยเป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจซื้อสูงมาก การว่างงานมีจำนวนมากในบางประเทศเมื่อเปรียบเทียบกับ ประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะในยุโรป โดยที่อังกฤษและเบลเยียมมีจำนวนคนว่างงานมากกว่าประเทศอื่นๆ อย่างเช่นเยอรมนี ในทางตรงข้าม ในยุโรปตอนใต้ ลาตินอเมริกา และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ก็ได้มีการจ้างงานในภาคการผลิตอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นใหม่อย่างรวดเร็ว ในประเทศบราซิล การจ้างงานในภาคการผลิตเพิ่มขึ้น 23% ในประเทศตุรกีเพิ่มขึ้น 32% และในประเทศเกาหลีใต้และในประเทศมาเลเซีย เพิ่มขึ้น 77% และ 75% ตามลำดับ

อย่างไรก็ดี คงไม่ได้หมายความว่าความง่ายง่ายของการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICs) เป็นการทดแทนการเลิกจ้างในประเทศที่ก้าวหน้าด้านอุตสาหกรรม ธุรกิจบางอย่างได้ย้ายฐานการผลิตไปยังที่อื่นๆ ภายในประเทศที่ร่ำรวย ตัวอย่างเช่น ในกรณีของอเมริกา ได้มีการย้ายย่านอุตสาหกรรมไปยังบริเวณที่มีชื่อเรียกว่า “sunbelt”¹¹ ในมลรัฐต่างๆ ทางตอนใต้ อย่างเท็กซัส ฟลอริดา และอริโซนา อย่างไรก็ตาม คริสต์ทศวรรษ 1970 เป็นช่วงเวลาที่ได้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่าการขาดแคลนคนงานในภาคอุตสาหกรรมการผลิตขนาดใหญ่ (hemorrhaging of manufacturing employment) ในบริเวณที่เรียกว่า “ย่านอุตสาหกรรมที่ถูกปล่อยร้าง” หรือที่มีชื่อเรียกว่า “rustbelt”¹² ในย่านอุตสาหกรรมของอเมริกาเหนือและยุโรป การเสื่อมสลายของเขตหรือเมืองอุตสาหกรรมการผลิตได้ทำให้เกิดการตกต่ำของภาษีในท้องถิ่นอันนำไปสู่การตัดงบประมาณด้านการบริการสาธารณะ ผลกระทบทางจิตวิทยาและทางสังคมของมาตรฐานชีวิตที่ย่ำแย่ลงและการว่างงาน ได้นำไปสู่เหตุการณ์การฆ่าตัวตาย การฆาตกรรม โรครจิต ความรุนแรงในสังคม การหย่าร้างและการติดคุก ได้มีการชี้ให้เห็นว่า การว่างงานของคนจำนวนถึง 5,000 คนในโรงงานอุตสาหกรรมรถยนต์ในมิชิแกนในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1970 ได้ทำให้เกิดการไม่มีงานทำขยายวงกว้างเพิ่มเป็น 20,000 คนทั่วสหรัฐอเมริกา ความตกต่ำไม่ได้เกิดแค่เฉพาะกับโรงงานผลิตชิ้นส่วนเท่านั้น แต่ยังขยายวงไปยังโรงงานอุตสาหกรรมและบริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับรถยนต์ เช่น เหล็ก โลหะ ยาง การขนส่ง การขายรถยนต์ และบริษัทที่ขายบริการด้านการเงิน งานเหล่านี้จำนวนมากมีลูกจ้างเป็นคนผิวดำซึ่งเขตอุตสาหกรรมของมลรัฐทางตอนเหนือ นำมาจากเขตเกษตรกรรมทางตอนใต้เมื่อหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา

¹¹ “sun belt” เป็นภูมิภาคหนึ่ง (region) ของสหรัฐอเมริกาตั้งอยู่ตรงเส้นรุ้งที่ 38 ของพิกัดทางภูมิศาสตร์โดยมีอาณาบริเวณตั้งแต่ตอนใต้ไปจนถึงตะวันตกเฉียงใต้ ลักษณะทั่วไปของภูมิภาคนี้ก็คือภูมิอากาศที่อบอุ่นซึ่งมีฤดูร้อนที่นานกว่าฤดูหนาวหรือภูมิอากาศแบบกึ่งเขตร้อน ภูมิภาคนี้ครอบคลุมมลรัฐฟลอริดา และทางใต้ของมลรัฐเท็กซัส

¹² “rust belt” เป็นคำที่ได้รับความนิยมใช้กันในสหรัฐอเมริกาในคริสต์ทศวรรษ 1980 เพื่อใช้เรียกชื่ออย่างไม่เป็นทางการของบริเวณที่เคยเป็นย่านอุตสาหกรรมซึ่งครอบคลุมพื้นที่ของมลรัฐต่างๆ ทางตะวันออกเฉียงเหนือและมลรัฐต่างๆ ทางตอนกลางก่อนไปทางตะวันออกเฉียงเหนือของสหรัฐอเมริกา “rust belt” เริ่มปรากฏตัวในตอนแรกในนิวยอร์ก หลังจากนั้นก็ขยายอาณาบริเวณไปยังมลรัฐเพนซิลวาเนีย เวอร์จิเนียตะวันตก โอไฮโอ อิลลินอยส์ทางตอนเหนือ และวิสคอนซินทางตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณดังกล่าวเคยรู้จักกันดีว่าเป็นแกนกลางของอุตสาหกรรมในอเมริกา

ด้วยเหตุนี้ การยกเลิกการผลิตของภาคอุตสาหกรรม (deindustrialisation) ในบางพื้นที่ มีความเชื่อมโยงกับการเกิดขึ้นของภาคอุตสาหกรรมใหม่ๆ (the rise of new industries) ในบางพื้นที่ เห็นได้ชัดว่า โลกาภิวัตน์ด้านเศรษฐกิจทั้งในแง่ที่เป็นสาเหตุและเป็นผลที่ตามมา นั้น มีความซับซ้อนอย่างมากในกรณีของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ และส่วนหนึ่งคงต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อกระบวนการของการย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นควบคู่กัน เป็นเรื่องซึ่งมีความสำคัญอย่างมากที่จะต้องยอมรับว่า โลกาภิวัตน์ได้กลายเป็นปัจจัยอันหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการที่ต่อเนื่องยาวนานของการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การแตกสลายทางเศรษฐกิจ เหตุผลประการหนึ่งก็คือทุนนิยมสร้างผลกระทบของความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันให้เกิดขึ้นภายในและระหว่างสังคมต่างๆ และทุนนิยมได้ถูกขับเคลื่อนด้วยพลังของเทคโนโลยีและตลาด อุตสาหกรรม ยานอุตสาหกรรม และโครงสร้างของทักษะ มีความรุ่งเรืองและความตกต่ำเป็นระยะๆอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างที่น่านำมาพิจารณา เช่นกรณีของอุตสาหกรรมฝ้ายในบริเวณทางเหนือของอังกฤษซึ่งได้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมขึ้นเป็นครั้งแรกในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่ในคริสต์ทศวรรษ 1920 อิทธิพลของเขตอุตสาหกรรมนี้ตกต่ำลงอันเป็นผลจากการแข่งขันที่เพิ่มขึ้นของอุตสาหกรรมสิ่งทอที่เป็นคู่แข่งในอเมริกา ยุโรป ญี่ปุ่น อินเดีย และอียิปต์

ในช่วงกลางคริสต์ทศวรรษ 1980 พลังแรงงานจำนวน 2 ใน 3 ของประเทศที่ก้าวหน้าด้านอุตสาหกรรมได้ผลจากงานในภาคการผลิต และได้ถูกจัดประเภทให้เป็นคนงานในภาคบริการ ขณะที่การจ้างงานสำหรับคนงานที่ใช้แรงงานในการผลิตในอเมริกาและในอีกหลายๆประเทศไม่มีตัวเลขที่แสดงว่าเพิ่มขึ้นเลยในช่วงเวลามากกว่า 20 ปี แนวโน้มไปสู่ “การใช้ทักษะความชำนาญในลักษณะยืดหยุ่น” (“flexible specialisation”) -ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการเพิ่มขึ้นของการจ้างเหมารับช่วงการผลิต ให้กับบริษัทเล็กๆ รวมตลอดถึงแนวโน้มของการที่ธุรกิจทั้งหมดได้ทำการลดจำนวนแรงงาน (“downsize”) ที่ทำงานประจำของตน และหันไปใช้แรงงานประเภทเป็นระยะๆ (ทำงานเป็นกะ) ประเภทชั่วคราวและประเภททำงานล่วงเวลาเพิ่มมากขึ้น- เป็นคำอธิบายที่ชี้ให้เห็นแนวโน้มอันเห็นได้ชัดไปสู่ปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การละทิ้งกิจการการผลิตภาคอุตสาหกรรม” (“deindustrialisation”) แม้ว่าในพื้นที่ที่การสร้างงานประสบความสำเร็จ พลเมืองจำนวนมากในประเทศอุตสาหกรรม โดยเฉพาะคนที่มีรากเหง้ามาจากคนกลุ่มน้อย ล้วนกำลังเอาชีวิตรอดด้วยการทำงานล่วงเวลาที่ได้รับค่าตอบแทนต่ำมากอย่างน้อย 2-3 งาน

ชาวนายากจนและแรงงานรับจ้างไร้ที่ดิน (Peasants and Landless Labourers)

เมื่อความสัมพันธ์ทางสังคมแบบทุนนิยมแพร่ขยายออกไปยังส่วนต่างๆทั่วโลกอย่างไม่เท่าเทียมกัน “ผู้ที่ สูญเสีย” (“losers”) จำนวนที่เห็นชัดที่สุดกลุ่มหนึ่งก็คือ ชนชั้นชาวนา(ไร่น้อยและต้องใช้แรงงานในภาคเกษตร) (peasantry) ในศตวรรษที่ 19 นักทฤษฎีสังคมนิยมอย่างคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ก็ได้คาดการณ์เกี่ยวกับการเสื่อมสลายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และการหายไปของชนชั้นชาวนาไร่น้อย การเข้าสู่สภาวะสมัยใหม่ (modernisation) และการเข้าสู่สภาวะอุตสาหกรรม (industrialisation) ได้ถูกมองว่าเป็นสัญญาณของการสิ้นสุดของความเป็นชนบท จริงๆแล้ว มีสิ่งบอกเหตุหลายอย่างในตอนเริ่มต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 21 ว่าการเข้าสู่สภาวะความเป็นเมือง (urbanisation) กำลังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทั่วไป (กลายเป็นบรรทัดฐาน) (Gugler 1995; World bank 2005b) อย่างไรก็ตาม กระบวนการนี้ชะลอตัวลงและไม่ได้เดินหน้าต่อไปอย่างเต็มที่อย่างที่ตามที่ได้มีการคาดการณ์มาก่อนในตอนแรก ผู้คนจำนวนมากยังคงอาศัยอยู่ในบริเวณชนบท แน่แน่นอนว่าไม่ใช่ทุกคนเป็น “ชาวนายากจน” -ซึ่งเป็นคำที่แม้จะมีความหมายกำกวมแต่ก็ถูกนำไปใช้อยู่หลายต่อหลายครั้ง- แม้ยังไม่มีการกำหนดความหมายที่ชัดเจนให้กับคำว่า “ชาวนายากจน” แต่สิ่งที่เราต้องทำก็คือ การระบุลักษณะบางอย่างของการแบ่งช่วงชั้นทางสังคมในชนบท (rural social differentiation) โครงสร้างทางชนชั้นของโลกชนบท (the class structure of the rural world) มีความซับซ้อนไม่ต่างจากบริเวณที่เป็นเมือง แม้ว่าหลายต่อหลายครั้งนักสังคมวิทยาส่วนใหญ่มองข้ามประเด็นนี้โดยหันไปให้ความสำคัญกับเมือง ตารางข้างล่างนี้ (ตารางที่ 3) แสดงให้เห็นโครงสร้างทางชนชั้นของชนบทในเอเชีย (ซึ่งคนส่วนใหญ่ยังอาศัยอยู่ในชนบท)

ตารางที่ 3 โครงสร้างอย่างง่าย ๆ ของชนชั้นในชนบท (a simple rural class structure)

เจ้าที่ดิน (Landlords)	ดำเนินชีวิตด้วยการแสวงความมั่งคั่งจากค่าเช่าที่ดิน
ชาวนาที่มีฐานะมั่งคั่ง (Rich peasants)	ดำเนินชีวิตด้วยผลผลิตทางการเกษตรของตนเองและด้วยส่วนเกินที่มาจากการให้เช่าที่ดิน
ชาวนาที่มีฐานะปานกลาง (Middle peasants)	ดำเนินชีวิตด้วยผลผลิตทางการเกษตรที่อาศัยแรงงานส่วนใหญ่ของสมาชิกในครัวเรือน
ชาวนาที่มีฐานะยากจน (Poor peasants)	มีที่ดินจำนวนน้อยมากหรือให้เช่าที่ดินจำนวนน้อยที่ตนมีอยู่ แต่ยังคงต้องงานให้คนอื่นเพื่อรายได้ในการยังชีพ
แรงงานไร้ที่ดิน (landless labourers)	ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองและต้องขายพลังแรงงานของตน

ที่มา: ปรับปรุงจาก Bagchi (1982: 149-50)

การแบ่งแยกทางชนชั้นดังกล่าวมีลักษณะที่ทับซ้อนกับการแบ่งแยกทางศาสนา เพศสถานะ ชาติพันธุ์ และวรรณะ (ในกรณีของอินเดียและในสังคมอื่นๆอีกบางแห่ง ตัวอย่างเช่น คนคุ้ยหาอาหารกินตามกองขยะ (scavengers) คนฆ่าและเนื้อสัตว์ (butchers) และคนเก็บขยะ (night soil workers) ล้วนมีตำแหน่งแห่งที่อยู่ชั้นล่างสุดของการจัดลำดับชั้นของวรรณะ และแม้ว่าได้มีความพยายามโดยผู้นำการเคลื่อนไหวอย่างมหาตมะ คานธี (Mahatama Gandhi) และโดยรัฐบาลของอินเดียอีกหลายชุดหลังจากนั้นเพื่อล้มเลิกการแบ่งวรรณะที่กำหนดความเป็นจันฑาล (untouchability) ของคนบางกลุ่มในสังคม แต่หลายต่อหลายครั้งที่เดียวที่เป็นเรื่องยากสำหรับคนจำนวนมากที่จะหลุดพ้นออกมาจากวรรณะที่ถูกนิยามจากอาชีพและสืบทอดมาถึงลูกหลาน

ชนชั้นชาวนายากจนและการแตกสลายของโลกชนบท

แล้วทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับอะไรกับการพัฒนาที่ไม่เอื้ออำนวย (uneven development)? คำตอบก็คือกระบวนการของการเข้าสู่สถานะอุตสาหกรรม (industrialisation) การเข้าสู่สถานะความเป็นเมือง (urbanisation) และการทำทุกอย่างให้กลายเป็นสินค้าเพื่อขาย (commercialisation) ได้ทำให้โลกชนบทแตกสลายในลักษณะที่มีความลึกซึ้ง ดังนั้น “ชนชั้นชาวนายากจน” (“the peasantry”) จึงจำเป็นต้องถูกเข้าใจว่าไม่ใช่เป็นเพียงคนกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นส่วนที่เกินของสังคม [จุดยืนของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx)] หรือเป็นกลุ่มคน “แบบดั้งเดิม” ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง (an unchanging “traditional” category) เท่านั้น แต่ยังเป็นกลุ่มคนที่เกิดจากการแตกตัวของชนชั้นอันเป็นผลของการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศรูปแบบใหม่ ในปัจจุบันมีชาวนายากจนจำนวนน้อยมากที่ยังคงยังชีพด้วยผลผลิตของตนแต่เพียงอย่างเดียวหรือแม้แต่บริโภคแค่เพียงผลผลิตในตลาดของท้องถิ่นเท่านั้น ตรงกันข้ามในปัจจุบันการดำรงชีวิตของคนชนบทแทบทั้งหมดได้ถูกยึดโยงเข้ากับตลาดในระดับโลก สิ่งที่เราเรียกว่า “ห่วงโซ่อุปทานระดับโลก” (“global supply chain”) ¹³ ซึ่งทำให้ผลผลิต(ทาง

¹³ ห่วงโซ่อุปทานระดับโลก (global supply chain) คือบรรดาเครือข่ายธุรกิจซึ่งเชื่อมโยงบรรดาผู้บริโภคเข้ากับผู้ผลิตรายเล็กที่สุดทั้งหลายจนถึงขั้นตอนแรกเริ่มของห่วงโซ่นี้ ฝ่ายหลังประกอบด้วยบรรดาคนที่ทำงานอยู่ในครัวเรือนหรือบรรดาลูกจ้างในร้านเล็กๆซึ่งบริษัทขนาดใหญ่ต่าง ๆ หมายให้ทำหน้าที่รับช่วงการผลิตบางอย่าง ส่วนที่อยู่ตรงกลางระหว่างธุรกิจสองประเภทที่มีขนาดแตกต่างกันอย่างลิบลับนี้ก็คือบรรดาโรงงานผลิตขนาดใหญ่ คลังเก็บ/พักรอสินค้าสำหรับการจำหน่าย บริษัทขนส่งสินค้า บรรดาผู้ขายทั้งแบบขายส่งและขายปลีก คนเหล่านี้ส่วนใหญ่ในปัจจุบันได้มอบหมายให้มีการรับช่วงการทำงานต่อไปยังบรรดาผู้ประกอบการเป็นจำนวนนับไม่ถ้วน บรรดาสินค้าทางการเกษตรยังได้ถูกปลูก ถูกเก็บเกี่ยว ถูกรับช่วงในการแปรรูป และถูกบรรจุหีบห่อในหลายๆประเทศโดยผ่านบริษัทที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการกระจายสินค้าเพื่อส่ง

การเกษตร) มีราคาที่สูงมากในห้างสรรพสินค้าต่างๆ (supermarkets) อย่าง Wal-Mart, Tesco หรือ Carrefour มักนำไปสู่สภาพการทำงานในชนบทที่ถูกทำให้เปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนในหลายๆประเทศ โดยที่คนในชนบทเหล่านี้ไม่สามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้โดยปราศจากการทำพันธะสัญญาว่าจะต้องผลิตดอกไม้ อาหาร และผลไม้ให้กับประเทศฝ่ายเหนือที่ร่ำรวย (the rich North)

เราไม่ควรจินตนาการว่าบริษัทขนาดใหญ่ทั้งหลายดำเนินธุรกิจด้วยการให้มีการรับช่วงการผลิต (subcontracting) ยังมีผู้ที่ประกอบการด้วยการเป็นเจ้าของที่ดินหรือเป็นนายจ้างของผู้ใช้แรงงานโดยตรงด้วยเช่นกัน ระดับบนสุดก็คือ TNCs ด้านเกษตรกรรมอย่างเช่น Monsanto (ซึ่งเป็นผู้จำหน่ายปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช ยากำจัดวัชพืช และธัญญาพืชที่ดัดแปลงพันธุกรรม) หรือ Del Monte (ซึ่งเราสามารถพบเห็นผลไม้กระป๋องของบริษัทนี้ตามชั้นวางสินค้าในห้างสรรพสินค้าต่างๆทั่วโลก) บริษัทดังกล่าวเหล่านี้ได้ถูกมองว่าเข้าไปเกี่ยวข้องใน “ธุรกิจการเกษตร” (“agribusiness”) โดยที่บริษัทเหล่านี้ก็ว่านซื้อที่ดินขนาดใหญ่ในหลายประเทศ โดยที่ดินเหล่านี้เคยเป็นที่ดินที่ชาวบ้านในประเทศเหล่านั้นใช้ประโยชน์ร่วมกัน หรือที่ดินที่ชนชั้นชาวนาระดับกลาง (the middle peasantry) เป็นเจ้าของ และได้เปลี่ยนแปลงที่ดินเหล่านั้นให้กลายเป็น “ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมการเกษตร” โดยใช้แรงงานรับจ้างในการผูกพืช หวานเมล็ดพืช เก็บเกี่ยวผลผลิต และบรรจุผลผลิต ชาวนาขนาดเล็กและขนาดกลางได้ถูกผลักดันหลังติดกำแพง หรือสามารถมีชีวิตอยู่รอดได้ก็ด้วยการทำงานล่วงเวลาให้กับบริษัทขนาดใหญ่

วิธีการอีกอันหนึ่งที่มีความสำคัญซึ่งโลกชนบทได้ถูกดูดดึงเข้าสู่ตลาดโลกก็คือโดยผ่าน “การปฏิวัติเขียว” (the “Green Revolution”) ¹⁴ ซึ่งแพร่กระจายเมล็ดพืชที่ให้ผลผลิตสูงไปยังชาวนาในส่วนต่างๆของโลก รัฐบาลและนักวิจัยทั้งหลายทั้งหลายได้มอง “การปฏิวัติเขียว” ว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการปลดปล่อยความยากจนได้อย่างถาวร ในตอนแรกนักสังคมวิทยาอย่างเพียร์ส (Pearse 1980) ให้เหตุผลว่า ผลที่เกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจของนวัตกรรมอันนี้มีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับเป้าหมายที่วางไว้อย่างพลิกผัน เฉพาะชาวนาร่ำรวยเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงยาฆ่าศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี และน้ำเพื่อทำให้เมล็ดพืชเหล่านั้นให้ผลผลิตจำนวนมากที่สุด ผลผลิตจะมีมากมายตามจำนวนเนื้อที่ที่ใช้เพาะปลูก ดังนั้นชาวนาที่ร่ำรวยเท่านั้นที่หลายต่อหลายครั้งสามารถมีพลังซื้อได้มากกว่าชาวนารายเล็ก ในเวลาต่อมา นักสังคมศาสตร์ได้รายงานเกี่ยวกับผลลัพธ์ที่น่าพิงพอใจอย่างมากโดยเฉพาะในเอเชีย เมื่อต้นทุนของเทคโนโลยีต่ำลง -ซึ่งบ่อยครั้งที่เขียวที่เป็นผลจากการให้เงินอุดหนุนของรัฐบาล (subsidies)- ชาวนายากจนและชาวนาชั้นกลางปฏิเสธที่จะใช้เมล็ดพืชใหม่ๆ

ในที่อื่นๆ การที่ตลาดได้เข้าสู่กระบวนการโลกาภิวัตน์อย่างไม่หยุดยั้ง ได้ทำให้ผู้ผลิตรายย่อยที่เคยได้รับการคุ้มครองอย่างเช่นคนที่ปลูกกล้วยหอมในแถบแคริบเบียน (Caribbean) ได้ถูกดึงเข้าร่วมกระบวนการผลิตโดยบริษัทขนาดใหญ่ด้านการเกษตร บรรดาห้างสรรพสินค้าของประเทศที่ร่ำรวยทั้งหลายมีความต้องการกล้วยหอมที่ได้มาตรฐานมากขึ้นและด้วยจำนวนมากขึ้น แต่ในราคาที่ต่ำกว่าที่ชาวนาในแถบแคริบเบียนจะสามารถส่งให้ได้ ด้วยเหตุนี้ อำนาจในการต่อรองและในการกำหนดตลาดของผู้ผลิตขนาดใหญ่ระดับโลกจึงสามารถผลักชาวนาในท้องถิ่นให้ออกไปจากธุรกิจหรือแม้กระทั่งให้ออกไปจากตลาดในท้องถิ่นของตน ตัวอย่างก็คือ เป็นสิ่งที่เห็นกันอยู่ทุกเมื่อเชิ่ววันในพื้นที่ทำการปลูกกาแฟ (ในลาตินอเมริกา) ก็คือขวดกาแฟยี่ห้อ Nescafé วางขายอยู่ทั่วไป โดยขวดกาแฟยี่ห้อนั้นบรรจุเม็ดกาแฟ [จากประเทศกานา (Ghana)] ที่ดำเนินการแปรรูป (ในประเทศอังกฤษ) และส่งกลับมาขายในพื้นที่นี้ แรงบีบอย่างต่อเนื่องที่มีต่อชนชั้นชาวนา ได้ผลักดันให้พวกเขาตกอยู่

ความต้องการของบรรดาผู้บริโภค ซึ่งบ่อยครั้งที่เขียวที่ผู้บริโภคเหล่านี้ปรากฏตัวอยู่ในห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ทั้งหลายในประเทศต่างๆที่อยู่ห่างไกลออกไปมาก

¹⁴ การปฏิวัติเขียว (Green Revolution) คือ การแพร่ขยายเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆที่ให้ผลผลิตสูงโดยเฉพาะข้าวสาลี ข้าวเจ้า และข้าวโพด (โปรดอ่านนำคำนี้ไปใช้สับสนกับขบวนการสีเขียว/สิ่งแวดล้อม)

ในสภาวะยากจนหรือสภาวะสิ้นหวังเพราะไรที่ดิน พวกเขาต้องเอาชีวิตรอดในสภาวะแร้นแค้นในดินแดนที่อยู่ชายขอบ พวกเขาถูกบีบให้กลายเป็นแรงงานไรที่ดิน หรือไม่ก็ถูกบีบให้มุ่งหน้าสู่สลัมที่ตั้งเรียงรายรอบพื้นที่ที่เป็นเมืองใหญ่ๆ

คนจนเมือง

บริเวณชนบทในหลายประเทศที่ยากจนไม่มีความสามารถที่จะยังชีพในระดับที่เพียงพอเลี้ยงตัวเองได้ ความหวังที่พอมองเห็นอย่างเลื่อนรางก็คือการได้งานทำอย่างถาวรในเมือง โอกาสในการเข้าถึงการมีชีวิตและได้รับการที่ดีขึ้นโดยปกติแล้วมีมากกว่าในชนบท การเคลื่อนย้ายที่เกิดขึ้นตามมาได้ถูกมองว่าเป็น “การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของประชากรครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์” (“epic, historical proportions”) (Harrison 1981: 145) ในปีค.ศ. 1940 เมืองหรือนครต่างๆของบรรดาประเทศยากจน ได้มีคนเข้ามาอาศัยจำนวนมากถึง 185 ล้านคน ในปีค.ศ. 1975 จำนวนคนเหล่านี้ได้เพิ่มสูงถึง 770 ล้านคน โดยที่ครึ่งหนึ่งของจำนวนนี้ ไม่ได้มาจากการเพิ่มขึ้นของคนที่อยู่ในเมืองอยู่ก่อนแล้ว แต่มาจากการเคลื่อนย้ายผู้คนจากพื้นที่ชนบท (Harrison 1981: 145)

บรรดาผู้อพยพที่เข้ามาอยู่ใหม่นี้มีอาชีพและดำเนินกิจกรรมที่หลากหลาย คนที่เข้ามาพึ่งใบบุญของศาสนา คนวิกลจริต คนทุพพลภาพ พวกเขาของเร่ร่อน (ชายไม้ขีดไฟและถั่ว) คนขับแท็กซี่และรถโดยสาร นักล้วงกระเป๋ า ขโมย กะหรี คนที่รับจ้างขนของ/ชาแล้ง ขอทาน คนที่กำลังหางานทำ ไม่ว่าจะเป็งานที่ตนถนัดหรือไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน –ทั้งหมดนี้เป็นส่วนสำคัญของภูมิทัศน์ทางสังคมที่แตกต่างหลากหลายของนครต่างๆในบรรดาประเทศยากจน

คนจำนวนมากที่อพยพเข้ามาใหม่เพื่ออาศัยในบริเวณเมือง ได้หาทางที่จะรักษารูปแบบของความสัมพันธ์บางอย่างที่มีกับชนบทเอาไว้ ไม่ว่าจะโดยการปฏิบัติหรือโดยผ่านความรู้สึก ระบบนี้บางครั้งถูกอธิบายว่าเป็น “การเคลื่อนย้ายคนที่เป็วงจักร” (“circular migration”) หรือ “ระบบคู่ขนาน” (“dual system”) ซึ่งมีลักษณะตามที่กักเกลอร์ (Gugler 1995: 544) ได้บรรยายเอาไว้ดังนี้:

ยุทธศาสตร์ “ระบบคู่ขนาน” ได้ถูกหล่อเลี้ยงให้ดำรงอยู่ได้ด้วยกลุ่มเครือญาติซึ่งควบคุมทรัพยากรในชนบท โดยเฉพาะการเข้าถึงที่ดินของบรรพบุรุษ หมู่บ้านสร้างหลักประกันสำหรับการเป็นที่พึ่งพิงในระบบเศรษฐกิจโลกซึ่งประสบความล้มเหลวในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับประชากรในตัวเมืองจำนวนมาก และหลายต่อหลายครั้งกลับเป็ภัยคุกคามต่ออนาคตทางการเมืองที่ไร้ความแน่นอน สำหรับคนจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในเมือง ความเหนียวแน่นของความเป็นเครือญาติในชนบทเป็แหล่งให้ความมั่นคงทางสังคมที่แม้จะไม่มากนักแต่ก็พึ่งได้ บ่อยครั้งที่เดียวที่บรรดาคนที่เคลื่อนย้ายถิ่นไปใช้ชีวิตในเมืองมีความหวังที่จะ “กลับคืนสู่ถิ่นที่อยู่เดิม”¹⁵

แม้ว่าระบบนี้จะมีความยืดหยุ่นในหลายๆพื้นที่ แต่พันธะผูกพันที่มีกับหมู่บ้านค่อยๆถูกบั่นสลายลง คริวเรือนได้ถูกทำให้แตกสลายและบรรดาผู้ย้ายถิ่นฐานได้เข้าสู่นครก็ดำเนินชีวิตของตนเองตามลำพัง ขณะที่หลายๆคนมีชีวิตอย่างทุกข์ยากในสลัม การเข้ามาตั้งถิ่นฐานชั่วคราวแบบนี้มีชื่อเรียกต่างๆนานา –เช่น favelas and barrios, cardboard cities and shantytowns¹⁶ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นสภาพที่ขาดแคลนที่ชุกห้วนอน ถนนที่อยู่ในสภาพย่ำแย่ และไม่มีระบบกำจัดของ

¹⁵ ข้อความภาษาอังกฤษคือ: The “dual-system” strategy is sustained by kinship groups that control rural resources, in particular access to ancestral lands. The village assures a refuge in a political economy that fails to provide economic security to many of the urban population and that often threatens an uncertain political future. For many urban dwellers, the solidarity of rural kin provides their only social security, meager but reliable. Often they look forward to coming “home”.

¹⁶ ชื่อเรียกเหล่านี้หมายถึงบรรดาชุมชนแออัดอันเป็นที่ชุกห้วนอนของคนจนเมืองทั้งที่อยู่ใจกลางเมืองและชานเมือง ที่ชุกห้วนอนของคนจนเหล่านี้เป็มุงข้างฝาและหลังคาด้วยวัสดุเหลือใช้ที่อยู่ในสภาพผุพัง ไม่ว่าจะเป็กล่องกระดาษ เศษไม้ ป้ายหาเสียงของพวกนักการเมือง เป็นต้น

เสีย/สิ่งโสโครกไม่มีไฟฟ้าหรือแม้กระทั่งน้ำประปาใช้ บริการสาธารณสุขอย่างสนามกีฬา ห้องสมุด โรงเรียน ศูนย์อนามัยหรือสวนสาธารณะเป็นสิ่งที่อยู่ไกลเกินความฝัน

สภาพของผู้คนที่ใช้ชีวิตแบบนี้เลวร้ายมากจนนักเขียนแนวหลังมาร์กซิสต์ (post-Marxists) เชื่อว่า ยังมีผู้คนอีกชนชั้นหนึ่งที่อยู่ในระดับต่ำลงมาจากชนชั้นกรรมกร (the proletariat) มาร์กซ์ (Marx) ได้เคยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับคนกลุ่มดังกล่าวซึ่งอยู่ในสภาพของการเป็นชนชั้นชวาเนาไร้สมบัติที่หลังไหลเข้ามาอยู่ในปารีสในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในหนังสือชื่อ *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte* ซึ่งเป็นงานเขียนเล่มเล็กๆที่ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในปีค.ศ. 1852 มาร์กซ์ (Marx 1954) ได้บรรยายสภาพคนกลุ่มนี้ว่าเป็น “กรรมกรกเหวราก/กรรมกรที่อาศัยชุกหัวนอนตามสลัม” (“lumpenproletariat”) ¹⁷ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ไม่สามารถผิงกำลังทางชนชั้นได้ เนื่องจากคนกลุ่มนี้ประกอบด้วยคนที่มีภูมิหลังแตกต่างกันมากมาย มาร์กซ์เชื่อว่า ไม่มีทางเป็นไปได้สำหรับคนเหล่านี้จะเข้าร่วมในการต่อสู้แบบปฏิวัติ เนื่องจาก “สถานะในการมีชีวิตของพวกเขาได้กำหนดให้พวกเขากลายเป็นเครื่องมือที่ถูกหล่อซื้อด้วยเงินให้สำแดงพฤติกรรมปฏิวัติได้ง่ายๆ” ¹⁸

การโจมตีความคิดเช่นนี้ที่ได้รับความสนใจมากที่สุดมาจากฟรองซ์ ฟานง (Franz Fanon) ซึ่งเป็นนักจิตวิเคราะห์ชาว มาร์ตีนิก (Martinican) ที่ได้เข้าร่วมการต่อสู้ต่อต้านลัทธิอาณานิคมในประเทศอัลจีเรีย (Algeria) ฟานงได้ชี้ให้เห็นว่า มาร์กซ์ไม่สามารถมองเห็นความสำคัญของคนกลุ่มนี้ซึ่งได้เคลื่อนย้ายเข้าสู่เมืองและเมืองหลวงในช่วงที่ตกเป็นอาณานิคมในฐานะเป็นคนที่เข้ามาหางานทำ แต่ไม่มีงานทำหรือมีงานทำแต่ได้ค่าจ้างต่ำมาก การใช้คำว่า “คนงาน/กรรมกร” (“workers”) สำหรับคนกลุ่มนี้ อาจจะไม่เหมาะสม เนื่องจากว่าพวกเขาไม่น่าจะหางานทำได้ แม้ว่าฟานงจะใช้คำว่าเดียวกับมาร์กซ์ในเรียกคนกลุ่มนี้

¹⁷ ในการแบ่งประเภทชนชั้นเชิงประจักษ์ในงานของมาร์กซ์ เราจะพบว่า มีคนกลุ่มหนึ่งที่มาร์กซ์เรียกว่า “lumpen- proletariat” (lumpen หมายถึง ผุงคนชั้นต่ำ ในที่นี้ หมายถึง ผุงคนที่ต่ำกว่ากรรมกรผู้ใช้แรงงาน) มาร์กซ์ได้เขียนไว้ในหนังสือของเขาชื่อ *The German Ideology* (1845) และ *The Eighteenth Brumaire of Louis Napoleon* (1852) โดยมาร์กซ์ให้ความหมาย “lumpenproletariat” ว่าหมายถึง “เศษเดนของชนชั้นทั้งหลาย” อันได้แก่ พวกขี้โกงขี้ฉ้อ พวกต้มตุ๋นลวงโลก พวกเจ้าของช่องโสเภณี พวกเก็บของเก่าหรือเศษของขายตามตรอกซอก ถนนหนทาง พวกก๊วยถ้อยอันธพาลที่ขอบชู้กรรโชก พวกขอทาน และพวกสวะสังคมนตรีอื่นๆ ใน *The Eighteenth Brumaire* มาร์กซ์และเองเกลส์ได้อธิบาย “lumpenproletariat” ในฐานะที่เป็น “เศษของชนชั้น” (class fraction) นั่นคือ จะมีสถานะเป็นชนชั้นก็ยังไม่เป็นได้ พวก “เศษชนชั้น” นี้เองที่มาร์กซ์และเองเกลส์ชี้ว่า เป็นฐานอำนาจทางการเมืองที่สำคัญให้กับหลุยส์ โบนาปาร์ต ในฝรั่งเศสช่วงปี 1848 ตามนัยที่กล่าวมา มาร์กซ์กล่าวว่า ในช่วงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ดังกล่าวที่นำไปสู่การรัฐประหารยึดอำนาจของหลุยส์ โบนาปาร์ต ในปลายปี ค.ศ.1851 ชนชั้นกรรมกรอาชีพ (proletariat) และชนชั้นนายทุนกฏุมพี (bourgeoise) เป็นชนชั้นที่ทำการผลิตและมีความก้าวหน้าอย่างยิ่ง ทำให้กระบวนการทางประวัติศาสตร์ขับเคลื่อนจากการพัฒนาพลังแรงงานและสมรรถภาพทางการผลิตของสังคมนั้นก้าวไปข้างหน้า ในขณะที่ พวก “lumpenproletariat” นั้น ไม่มีส่วนในการผลิตใดๆ และแถมยังทำให้สังคมนถอยถลาล้าหลังอีกด้วย นอกจากนี้ มาร์กซ์ยังวิเคราะห์ไว้อีกว่า พวก “lumpenproletariat” นี้ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายจริงจังในการมีส่วนร่วมในการปฏิวัติแต่อย่างใด และจริงๆ แล้ว อาจจะมิผลประโยชน์จากการรักษาโครงสร้างของชนชั้นที่ดำรงอยู่ เพราะบรรดาผู้คนในกลุ่ม “lumpenproletariat” นี้ มักจะต้องพึ่งพานายทุนและชนชั้นสูงในการที่พวกเขาจะมีชีวิตอยู่แบบวันต่อวัน ดังนั้น ตามนัยดังกล่าวนี้ มาร์กซ์จึงมองว่า พวก “lumpenproletariat” เป็นพลังที่ต้านการปฏิวัติสังคมนั้น เป็นพวกที่เป็นอุปสรรคพัฒนาการความก้าวหน้าของสังคมนั้น เมื่อพิจารณา “lumpenproletariat” หรือพวก “เศษเดนของชนชั้นทั้งหลาย” อันได้แก่ พวกขี้โกงขี้ฉ้อ พวกต้มตุ๋นลวงโลก พวกเจ้าของช่องโสเภณี พวกเก็บของเก่าหรือเศษของขายตามตรอกซอกถนนหนทาง พวกก๊วยถ้อยอันธพาลที่ขอบชู้กรรโชก พวกขอทาน และพวกสวะสังคมนตรีอื่นๆ ตามที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า คนพวกนี้ไม่ได้ทำมาหากินจริงจังเหมือนกรรมกรผู้ใช้แรงงาน พวกนี้เป็นพวกที่ต้องการจะเอาแต่ได้ด้วยวิธีลัด ไม่ว่าจะเป็นการโกง ฉ้อฉล หลอกลวง ชู้กรรโชก หรือขอเอาตื้อๆ ฯลฯ ซึ่งจะว่าไปแล้ว เราพบคนแบบนี้ได้ในทุกชนชั้น ด้วยเหตุนี้เอง ทำให้เราเข้าใจว่าทำไมมาร์กซ์จึงจัดคนพวกนี้เป็นพวก “เศษเดนของชนชั้นทั้งหลาย” คนพวกนี้ไม่ได้มีอุดมการณ์หรือจิตสำนึกทางการเมืองที่มุ่งเปลี่ยนแปลงสังคมนั้นให้เป็นธรรมแต่อย่างใด เพราะพวกเขาพอใจที่ได้เงินมาอย่างง่าย ๆ จากพวกนายทุนหรือชนชั้นที่ร่ำรวย ไม่ว่าจะเป็นการชู้กรรโชกพวกนายทุน หรือรับใช้นายทุนในการข่มขู่ทำร้ายผู้อื่นในสังคมนั้น ที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ ในแทบทุกสังคมนั้นคนประเภทนี้อยู่ไม่น้อย และที่ไม่น่าแปลกใจอีกประการหนึ่งก็คือ เมื่อมาร์กซ์และเองเกลส์ชี้ให้เห็นว่า ในการยึดอำนาจรัฐของหลุยส์ โบนาปาร์ต คนพวกนี้เป็นฐานพลังทางการเมืองสำคัญที่ทำให้การยึดอำนาจสำเร็จ และคนพวกนี้ก็พอใจกับการรับจ้างไปวันๆ ไม่ว่าจะเป็นการถูกจ้างให้กวนเมือง หรือถูกจ้างให้อยู่เฉยๆ เพื่อไม่ให้ไว้วางใจ

¹⁸ ข้อความภาษาอังกฤษคือ: “their conditions of life prepared them more to be “bribed tools of reactionary intrigue.”.

ว่า “the lumpenproletariat” แต่ฟานงกลับให้ความสำคัญกับบทบาทของคนกลุ่มนี้มาก ในงานเขียนทางการเมืองอันลือชื่อเรื่อง *Les Damnés de la Terre* ที่มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า *The Wretched of the Earth* (Fanon 1967) คนที่อยู่ในกลุ่มนี้ได้รับมอบหมายให้มืบทบพเป็น “หัวหอกของการต่อสู้ในเมือง” สำหรับการปฏิวัติที่มีฐานที่มั่นอยู่ในชนบท (an “urban spearhead” to a revolution based in the countryside) ฟานงใช้วิธีการอุปมาอุปไมยให้เห็นภาพอันมีชีวิตชีวาว่า คนกลุ่มนี้เป็นเหมือน “ฝูงหนู” (a “horde of rats”) เราอาจตะพุกตะพามันกระเด็นไปไกลได้ แต่พวกมันก็จะแห่กลับมาอีก พวกมันจะกัดแทะรากต้นไม้เจ้าอาณานิคมอย่างไม่ยอมเหน็ดเหนื่อย¹⁹

เพื่อชี้ให้เห็นศักยภาพทางการเมืองของคนกลุ่มนี้ นักเขียนคนอื่นๆ ได้ใช้คำว่า “กรรมกรชั้นรอง” (“subproletariat”) หรือ “ชนชั้นชาวนากรรมกร” (“peasantariat”) เพื่อให้หลุดพ้นจากความหมายในแง่ลบของคำว่า “กรรมกรกเวรวาก/กรรมกรที่อาศัยอยู่ในสลัม” (“lumpenproletariat”) อย่างไรก็ตาม แม้ที่นักเขียนแนววิพากษ์เหล่านี้จะมีความหวังว่าคนเหล่านี้อาจจะเข้าไปมีตำแหน่งแห่งที่ของการเป็นกรรมกร (ซึ่งถูกมองว่ามีลักษณะประนีประนอมและโอนอ่อนผ่อนตามระบบทุนนิยมมากขึ้น) แต่คนจนเมืองก็ยังไม่สามารถแสดงตนออกมาให้เห็นสำนึกในการปฏิวัติ (revolutionary consciousness) อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ได้มีการชี้ให้เห็นว่ามีปฏิบัติการทางสังคม (social action) อยู่ 4 รูปแบบ (four forms of social action) ซึ่งดูเหมือนปรากฏให้เห็นขณะนี้ คือ (1) กลุ่มอนุรักษ์นิยมซึ่งยังยึดติดอยู่กับค่านิยมของชนาชาวยากจน แม้ว่าเงื่อนไขต่างๆ ที่โยงยึดคนพวกนี้ให้อยู่ติดกับชนบทได้เสื่อมพังไปแล้ว (2) กลุ่มที่เชื่อมโยงกับบรรดานักการเมืองแนวประชาธิปไตยซึ่ง – แม้แต่ตัวมาร์กซ์เองก็ยอมรับ – ใช้คนจนเมืองเพื่อเป็นฐานในการค้ำยันอำนาจของตนด้วยการเข้าไปเหยียวย่าปัญหาเฉพาะบางอย่างของคนกลุ่มนี้เพื่อยับยั้งความโกรธแค้นให้หยุดลงชั่วคราว (3) กลุ่มคนที่หันไปประกอบอาชญากรรมเพื่อใช้เป็นวิถีทางอย่างหนึ่งในการดำรงชีวิตและน่าจะเป็นวิถีทางเพียงอันเดียวเท่านั้นที่ทำให้คนกลุ่มนี้อยู่รอดได้ และ (4) กลุ่มที่มีความหวังอย่างมากต่อการปฏิรูปด้วยการดำเนินการร่วมกันของทั้งชุมชนเพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมและมาตรฐานชีวิตของบรรดาผู้อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด

หลายต่อหลายครั้งที่ผลลัพธ์ในเชิงบวกมากขึ้นเป็นผลมาจากการเข้ามาเกี่ยวข้องของนักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ นักศึกษา และเอ็นจีโอ (NGOs) ซึ่งคนเหล่านี้ทำงานให้กับคนจนเมือง เพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าและบริการขั้นพื้นฐาน สถานะเช่นนี้น่าจะยกระดับให้ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ถ้ามีประชาสังคมที่เข้มแข็ง (strong civil society) และการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยในระดับหนึ่งที่ยอมรับได้ (some reasonable degree of political democracy) การยกระดับสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นดังกล่าวมาจากเหตุผลที่ชัดเจนประการหนึ่ง – นั่นคือ นักการเมืองทั้งหลายล้วนแข่งขันกันเพื่อคะแนนเสียงเลือกตั้ง ถ้าคนจนเมืองสามารถปรับตัวมุ่งสู่ปฏิบัติการทางการเมืองได้แล้วละก็ ถนนหนทาง การให้ความช่วยเหลือด้านวัสดุก่อสร้างที่อยู่อาศัย ระบบกำจัดของเสีย และน้ำประปาสำหรับการใช้สอยในชีวิตประจำวัน จะค่อยๆ หลั่งไหลเข้ามาเอง ระดับของการสาธารณสุขและคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะไม่ขาดแคลนอีกต่อไปในบริเวณชานเมืองที่มีความทันสมัยมากขึ้น และอย่างน้อยที่สุดบางคนจะสามารถมีชีวิตอยู่ได้ด้วยความสะดวกสบายและปลอดภัยมากขึ้นโดยเชิงเปรียบเทียบ

ที่ได้ก็ตามที่ประชาสังคมและประชาธิปไตยที่เป็นสากล (civil society and universal democracy) มีความอ่อนแอ คนจนเมืองก็จะมีคุณภาพบางอย่างเห็นได้ชัด ขอให้ดูตัวอย่างกรณีของจีน ระบบที่เรียกว่า “ระบบคู่ขนาน” (“dual system”) ยังคงมีอยู่แม้ว่าจะเริ่มเสื่อมสลายลงเรื่อยๆ การสำรวจเมื่อปีค.ศ. 1997 เกี่ยวกับครัวเรือนในชนบทจำนวนมากกว่า 40,000 ครัวเรือนในประเทศจีน พบว่า 31% ได้มีรายได้จากแหล่งที่มาซึ่งไม่ใช่การเกษตร (หมายถึง เงินที่ส่งมาให้จากคนที่ออกไปทำงานในเมือง หรือมาจากการค่าจ้างในการทำงานที่ไม่ใช่การเพาะปลูก) แต่บรรดาเจ้าหน้าที่รัฐในเมืองต่างๆ ทางตอนใต้ของจีน ก็ได้รับสัญญาณเตือนจากคนงานในชนบทจำนวนมากซึ่งกำลังหลั่งไหลเข้าสู่ตัวเมือง (knocking

¹⁹ ข้อความภาษาอังกฤษคือ: “One could kick them away, but they kept coming back, tenaciously gnawing at the roots of the colonial tree.”

at their doors) จีนมีพลังแรงงานในชนบท (rural labour force) จำนวนมากถึง 450 ล้านคน ซึ่งประกอบด้วยคนที่ได้รับค่าจ้างต่ำมากจำนวน 130 ล้านคน และอีก 70 ล้านคนเป็นคนที่เคลื่อนย้ายออกไปจากถิ่นที่อยู่อาศัยเดิม ประมาณการของจำนวนผู้เคลื่อนย้ายถิ่นที่เข้าไปในเซี่ยงไฮ้ (Shanghai) มีมากถึง 330,000 คนในแต่ละวัน และที่เข้าไปในปักกิ่งจำนวน 170,000 คนต่อวัน ตามรายงานข่าวในหนังสือพิมพ์ (*New York Times*, 9 January 1998; *South China Morning Post*, 9 January 1998) เจ้าหน้าที่ทางการของจีนได้มีปฏิริยาตอบโต้ปรากฏการณ์นี้ดังนี้: (1) ในปีค.ศ. 1995 เจ้าหน้าที่ทางการของปักกิ่งได้ทำลายชุมชนแออัด (shantytown) ในหมู่บ้านเฉอเจียง (Zhejiang) ซึ่งมีคนอาศัยอยู่ถึง 100,000 คน (2) การผลักดันผู้เคลื่อนย้ายถิ่นโดยสำนักงานความมั่นคงของรัฐ (Public Security Bureau) เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทุกวัน (3) เจ้าหน้าที่ของทางการเซี่ยงไฮ้ได้ห้ามผู้เคลื่อนย้ายถิ่นทำงานจำนวน 23 อาชีพ ขณะที่ปักกิ่งได้ห้ามคนเหล่านี้ทำงาน 20 อาชีพ (4) ในช่วง 9 เดือนแรกของปีค.ศ. 1997 ตำรวจในนคร 15 แห่งได้ส่งกลับผู้เคลื่อนย้ายถิ่นและขอทานจำนวน 190,000 คนกลับถิ่นที่อยู่อาศัยเดิม (5) นายเต่า ซิจู (Tao Siju) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงความมั่นคงของรัฐ (public security) ได้แถลงว่า ผู้เคลื่อนย้ายถิ่นในบริเวณเมืองเป็นคนประเภท “3 ไม่” (“3 nos”) –ได้แก่ ไม่มีงานทำ ไม่มีใบอนุญาตให้พำนักอาศัย และไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน (no jobs, no residence permit and no identity card) – ควรถูกจำกัดพื้นที่และถูกส่งกลับภูมิลำเนา (6) จะต้องมีการลงมือควบคุมการเคลื่อนย้ายของคนงานในประเทศ จำนวนคนที่เข้ามาทำงานทำในเมือง 50-80% จะต้องเผชิญกับการลงทะเบียนขอหาเป็นอาชญากร และ (7) ในประเทศจีน พรรคคอมมิวนิสต์ได้ลงมือบังคับให้มีการสร้างค่ายกักกันแรงงานสำหรับคนชนบทที่ พลัดถิ่นเข้ามาในเมือง คนจน และผู้แข็งข้อทางการเมือง โดยสยบให้คนเหล่านี้เป็นคนงานสำหรับผลิตสินค้าราคาถูกป้อนตลาดโลก

นอกจากนี้บรรดาคนชนบทซึ่งพลัดถิ่นที่อยู่จำนวนมหาศาลนั้น เป็นผลจากโครงการสร้างเขื่อนในประเทศจีนและประเทศอินเดีย โครงการเขื่อนขนาดยักษ์ 3 แห่ง (the Three Gorges) บริเวณแม่น้ำแยงซี (Yangtze) มีผลทำให้ชาวจีนจำนวน 1.2 ล้านคนต้องพลัดถิ่นที่อยู่อาศัย เช่นเดียวกันกับเขื่อนขนาดยักษ์จำนวน 3,000 แห่งในอินเดียที่ถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ปีค.ศ.1947 ซึ่งได้ทำให้ผู้คนจำนวน 21.6 ล้านคนพลัดถิ่นที่อยู่ คนที่ “ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง” (“floating population”) ในประเทศจีน มีจำนวนประมาณ 80-120 ล้านคน ซึ่งเป็นตัวเลขจำนวนมหาศาลเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนคนที่เคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนทั้งโลก 200 ล้านคน คนที่ “ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง” ซึ่งปรากฏให้เห็นชัดเจนมากขึ้นโดยเฉพาะนับตั้งแต่มีการบังคับใช้ระบบ “ลงทะเบียน”/“ตีตัวรูปพรรณ” [*hukuo*] (registration) ซึ่งหมายความถึงจำนวนคนที่ย้ายถิ่นที่อยู่ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทุกปี โดยอาศัยมาตรการเดียวกัน อัตราการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยอาจจะมีน้อยกว่าในสหรัฐอเมริกา แต่อัตราของการที่คนเคลื่อนย้ายถิ่นสามารถหางานทำได้ในเมืองกลับต่ำกว่า การเคลื่อนย้ายในลักษณะ “ชนบทสู่เมือง” (rural-to-urban) ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่เบื้องหลังการปรากฏตัวของนครต่างๆจำนวนประมาณ 30 แห่งในอินเดีย โดยมีจำนวนประชากรที่ย้ายถิ่นเข้ามาสู่เมืองมากถึง 1 ล้านคน เฉพาะในเมืองมุมไบ (Mumbai) แห่งเดียวมีคนเคลื่อนย้ายถิ่นเข้ามามากถึง 12 ล้านคน

บทสรุป

มีความพยายามที่จะใช้มุมมองแบบมหภาคเพื่ออธิบายว่าอะไรคือสาเหตุของการพัฒนาที่เหลื่อมล้ำ หรือความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นในระดับโลก บรรดานักทฤษฎีทั้งหลายที่ให้ความสำคัญกับระบบโลกโดยเฉพาะคนที่สนใจเรื่องของการแบ่งงานกันทำระหว่างชาติรูปแบบใหม่ และนักวิชาการจำนวนหนึ่งซึ่งเขียนเรื่องเกี่ยวกับสถานะของการเป็นชายขอบของสังคม (social marginality) อันเป็นผลจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ได้นำเสนอมุมมองที่มีประโยชน์ต่อการอธิบายประเด็นปัญหาข้างต้น มุมมองที่ได้ถูกนำเสนอโดยนักทฤษฎีเหล่านี้ล้วนให้ความสำคัญกับประเด็นอันหนึ่งนั่นก็คือ การแพร่ขยายของความสัมพันธ์ทางสังคมแบบทุนนิยมได้กลายเป็นผู้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์ด้วยความเหี้ยมโหดด้วยการสังหารประชากรที่ทำการเกษตรและพลังแรงงานจำนวนมหาศาลในหลายๆประเทศ ในหลายๆภูมิภาค และในหลายๆเมือง ผลลัพธ์ในทางลบเกิดขึ้น

เมื่อการยอมรับวิธีการต่างๆของเศรษฐกิจแนวเสรีนิยมใหม่ได้ทำให้เกิดการแตกสลายขึ้นในสังคมที่ไร้การบริหารจัดการทางการเมือง

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดในบทความภายใต้ชื่อหลักว่า “การพัฒนาที่เหลื่อมล้ำ --- ใครตกเป็นเหยื่อ?” ขึ้นนี้ ผู้เขียนได้พยายาม “คืนความมีชีวิตชีวา” ให้กับทฤษฎีต่างๆด้วยการนำไปใช้อธิบายคนจำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ เหยื่อของทุพภิกขภัย, คนงานในประเทศที่หยุดกระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรม, ชาวนา ยากจน และคนจนเมือง คงเป็นเรื่องยากสำหรับบรรดาคนที่อยู่ในสถานะอันแสนสะทกสะท้าน²⁰ จะมีความเข้าใจได้ ระดับของความหายนะ ความยากจน และการเสื่อมโทรมของมนุษย์อันเป็น ความทุกข์ยากแสนสาหัสที่เหยื่อเหล่านี้ได้รับ ปัญหาพื้นฐานซึ่งยังคงไม่ได้รับการแก้ไขในระดับโลกในส่วนของคนที่ตกเป็นเหยื่อโดยเฉพาะคน 4 กลุ่มนี้ ก็คือว่า ยังไม่มีทางออกที่มีประสิทธิภาพในขณะนี้ในการกระจายส่วนเกินของอาหาร (food surpluses) จากพื้นที่ที่มีการผลิตอย่างล้นเหลือไปยังพื้นที่ที่ขาดแคลน หลายต่อหลายครั้งที่ความพยายามดังกล่าวผ่านกลไกในการให้ความช่วยเหลือ กลับมีผลกระทบในทางลบอย่างไม่คาดคิดมาก่อน ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การแก้ปัญหาที่ทำกันอยู่ขณะนี้ นั้น เป็นแค่ “กระพี้” อย่างเช่น การเพิ่มสินเชื่อ การให้เงินอุดหนุนเพื่อการเกษตร [เช่น เมล็ดพืช ปุ๋ย น้ำ และยากำจัดศัตรูพืช] การให้ความรู้ผ่านการอบรม การเปิดตลาดเสรี รวมตลอดถึงการพัฒนาระบบพุงราคาที่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ในบางประเทศ ความอดอยากขาดแคลนได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วจนไม่สามารถรับมือได้ด้วยการเข้าไปแทรกแซงในลักษณะดังกล่าว นอกจากนี้ การแก้ไขปัญหาเหล่านี้มีนัยของการเสแสร้งว่าเป็นนโยบายของ “รัฐบาลที่มีความหวังดีอันเปี่ยมล้น” กรณีของสิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศชูดานซึ่งอาจถูกมองได้ว่าเป็นตัวอย่างของความน่าขยะแขยง อย่างไรก็ดี “การเมือง” และความอดอยากขาดแคลนดูเหมือนว่ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดในกรณีของบอสเนีย (Bosnia) รวันดา (Rwanda) และโคโซโว (Kosovo) เลนิน (Vladimir Ilyich Ulyanov / Lenin) ได้เคยเสนอว่า วิธีการอันหนึ่งในการพยายามทำความเข้าใจสถานการณ์ทางการเมืองที่ยังคงเป็นปริศนาอยู่ก็คือการถามคำถามว่า “ใครเสวยผลประโยชน์?” คำถามนี้นำไปสู่ข้อถกเถียงที่ว่า ความอดอยากขาดแคลน “ได้ถูกสร้างขึ้นมา” โดยการเมืองในทุกๆบริบท แต่การขาดความเอาใจใส่อย่างจริงจังในการต่อสู้กับปัญหานี้กลับเป็นสิ่งที่พบเห็นกันทั่วไป เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นการไร้ความสามารถหรือการไร้สำนึกในการรับมือกับปัญหาที่คาดว่าจะต้องเกิดขึ้น อย่างไรก็ดี การเข้ามาแทรกแซงแก้ปัญหาให้เห็น “แค่เป็นพิธี” นั้น อาจจะสะท้อนให้เห็นความแตกต่างกันในเรื่อง “การได้รับสิทธิ” (“entitlement”) ระหว่างเหยื่อที่แตกต่างกัน และที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนมากขึ้นก็คือ ผลประโยชน์ทางการเมืองโดยเฉพาะของตัวแสดงทางสังคมและการเมืองบางคนที่มีความอำนาจ

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราไม่สามารถปฏิเสธคำพูดของปราชญ์ชาวกรีกผู้ฉลาดปราดเปรื่องนามว่าเพลโต (Plato) ซึ่งได้เคยเตือนชาวเอเธนส์ทั้งหลายว่า รายได้ของคนรวยไม่ควรมีมากกว่า 5 เท่าของรายได้ของคนจน หากมากเกินไปกว่านั้น ก็จะทำให้เกิดความไร้ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจและความเสี่ยงต่อการปรากฏตัวของ “ความชั่วร้ายทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ที่สุด” (“the greatest social evil”) ซึ่งก็คือสงครามกลางเมือง (civil war) นั่นเอง (อ้างใน Watkins 1997) ขณะที่เราอาจมองเห็นปรัชญาในการตั้งข้อสังเกตดังกล่าว ความไม่เท่าเทียมกันในด้านรายได้ได้ตั้งปรากฏให้เห็นจากข้อมูลต่างๆที่เรานำมาชี้ให้เห็นในการบทความชิ้นนี้แน่นอนว่ามีปริมาณมากกว่าที่เพลโตได้กล่าวถึงหลายเท่า อันที่จริง มาตราวัดความเหลื่อมล้ำในเรื่องรายได้ อาจจะทำได้ลำบาก ทว่าความแตกต่างที่ปรากฏชัดอย่างมีนัยสำคัญระหว่าง “ผู้ชนระดับโลก” และ “ผู้พ่ายแพ้ระดับโลก” อาจจะนำไปสู่การหันมาให้ความสนใจกับประเด็นปัญหาต่างๆอย่างเช่น การจัดหาหน้าสะอาด การเข้าถึงที่พักอาศัยและการดูแลสุขภาพ รวมตลอดถึงโอกาสมีชีวิตรอดปลอดภัยของทารก แน่แน่นอนว่า ขั้นตอนของการพัฒนาระดับโลกที่เป็นอยู่ขณะนี้คงยังห่างไกลจากความหวังที่จะขจัดปิดเป่าความทุกข์ยากเหล่านั้นได้

²⁰ รวมตลอดถึงนักศึกษาในมหาวิทยาลัยไทยแทบทั้งหมดที่ถูกโคตรเหง้าบุพการีพุ่มพักเลี้ยงดูทำนุถนอมแบบ “คุณหนู” และมีพักต้องพูดถึงนักศึกษาที่เรียนด้านสังคมศาสตร์แต่ขาดจิตวิญญาณทางทฤษฎี

เอกสารอ้างอิง

- Alcock, P. (1997). *Understanding Poverty*. 2nd edn. Basingstoke: Macmillan.
- Andrae, G. and Beckman, B. (1985). *The Wheat Trap: Bread and Underdevelopment in Nigeria*. London: Zed Books/Scandinavian Institute of African Studies.
- Bagchi, A. K. (1982). *The Political Economy of Underdevelopment*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bergeson, A. (1990) "Turning world-system theory on its head", in Featherstone, M. (ed.) *Global Culture: nationalism, Globalisation and Modernity*. London: Sage: 67-82.
- Bush, R. (1996). "The politics of food and starvation", *Review of African Political Economy*, 23(68), 169-95.
- Cohen, R. (1987). *The New Helots: Migrants in the International Division of Labour*. Aldershot: Gower.
- Dreze, J. and Sen, A. (1989). *Hunger and Public Action*. Oxford : Clarendon Press.
- Fanon, F. (1967). *The Wretched of the Earth*. Harmondsworth: Penguin.
- Fröbel, F., Heinrich, J. and Kreye, O. (1980). *The New International Division of Labour*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilbert, A. and Gugler, J. (1992). *Cities, Poverty and Development: Urbanisation in the Third World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gugler, J. (1995). "The urbanisation of the globe", in Cohen, R. (ed) *The Cambridge Survey of World Migration*. Cambridge: Cambridge University Press: 541-5.
- Harrison, P. (1981). *Inside the Third World*. Harmondsworth : Penguin.
- Keen, D. (1994). *The Benefits of Famine: A Political Economy of Famine and Relief in Southwestern Sudan, 1983-9*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Marx, K. (1954). *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. Moscow; Progress Publishers (first published 1852).
- Marx, K. and Engels, F. (1967). *The Communist Manifesto*. Harmondsworth: Penguin.
- Massey, D. S. and Denton, N. A. (1993). *American Apartheid: Segregation and the Making of the Working Class*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pearse, A. (1980). *Seeds of Plenty, Seeds of Want: Social and Economic Implications of the Green Revolution*. Oxford: Clarendon Press.
- Peet, R. (ed) (1987). *International Capitalism and Industrial Restructuring*. Boston: Allen & Unwin.
- Sen, A. (1981). *Poverty and Famine: An Essay on Entitlement and Deprivation*. Oxford: Clarendon Press.
- Townsend, P. (1996). *A Poor Future: Can We Counter Growing Poverty in Britain and Across the World?* London: Lemos & Crane/Friendship Group.
- UN (1995). *The Copenhagen Declaration and Programme of Action: World Summit for Social Development (6-12 march 1995)*. New York: UN Department of Publications.
- Urry, J. (2000). *Sociology Beyond Societies: Mobilities for the Twenty-First Century*, London: Routledge.
- Urry, J. (2003). *Global Complexity*. Cambridge: Polity Press.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World System: Capitalism, Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.

Wallerstein, I. (1979). "The rise and future demise of the world capitalist system: concepts for comparative analysis, in Wallerstein, I. (ed.) *The Capitalist World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press: 3-36.

Watkins, J. (1997). *Briefing on Poverty*, Oxford : Oxfam Publications.

World Bank. (2004a). *World Development Indicators*. Washington: World bank, <http://www.worldbank.org/data>.

World Bank. (2004b). "Global poverty down by half since 1981 but progress uneven as economic growth eludes many countries", press release. Washington: World Bank, 23 April.

World Bank. (2005a) *World Development Report*. Washington, DC: World Bank.

World Bank. (2005b) *Social Indicators of Development*. Washington, DC: World Bank.